

Vzdělávací systém v České republice a ve vybraných zemích

Jakub Pivarč

***Vzdělávací systém
v České republice a ve vybraných zemích***

PhDr. Jakub Pivarč, Ph.D.

Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
Pedagogická fakulta

Ústí nad Labem, 2024

ISBN 978-80-7561-461-2

Recenzovali

prof. PhDr. Jiří Škoda, Ph.D., MBA

Mgr. Andrea Rozkovcová, Ph.D.

Citace:

PIVARČ, Jakub. *Vzdělávací systém v České republice a ve vybraných zemích*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta UJEP, 2024. 99 s. ISBN 978-80-7561-461-2.

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je Jakub Pivarč ©. Dílo podléhá licenci [Creative Commons CC BY-NC-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) – Uveďte původ – Neužívejte dílo komerčně – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

Obsah

Slovo úvodem.....	5
Proč je důležité poznávat vzdělávací systémy jiných zemí.....	8
Hodnocení kvality vzdělávacích systémů	9
Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání – klíč ke komparaci vzdělávacích systémů.....	12
Obecný popis úrovně vzdělávání dle ISCED.....	17
Typologie vzdělávacích systémů	20
Charakteristika vzdělávacího systému České republiky a vybraných zemí.....	22
Česká republika	22
Slovensko	45
Rakousko	49
Spolková republika Německo.....	55
Francie.....	60
Švédsko	65
Dánsko.....	69
Norsko	75
Finsko	80
Spojené státy americké	86
Otázky ke studiu	95
Literatura.....	96
O autorovi.....	98

Slovo úvodem

Vážení čtenáři,

v tomto textu je věnována pozornost srovnání vzdělávacích systémů v České republice a vybraných evropských zemích a USA.

Vzdělávání je jedním ze základních kamenů každé vyspělé společnosti a jeho systém do značné míry odráží historický vývoj, společenské hodnoty i aktuální potřeby dané země. I přes svá specifika však vykazují vzdělávací systémy demokratických zemí také řadu společných prvků. V posledních desetiletích navíc v rámci globalizace a integrace dochází k určité konvergenci modelů vzdělávání.

V tomto textu se proto zaměříme na institucionální strukturu vzdělávacích systémů, organizaci kurikula, způsob financování, evaluaci nebo certifikaci dosažených výsledků. Podrobněji bude věnována pozornost předškolnímu, základnímu a střednímu vzdělávání, nastíníme ale také hlavní principy terciárního vzdělávání. V tomto kontextu bude důraz kladen na reformní procesy, které v posledních desetiletích významně ovlivnily evropské vysokoškolské vzdělávání. Jde především o zavádění

principů tzv. Boloňského procesu, včetně třístupňového modelu bakalářského, magisterského a doktorského studia a jednotného kreditního systému ECTS.

Představeny budou také základní principy a přístupy ke komparaci vzdělávacích systémů. Porovnávání a zkoumání odlišností i podobností v organizaci školství je jádrem oboru zvaného *komparativní pedagogika*. Ta představuje samostatnou pedagogickou disciplínu, jejímž úkolem je systematické studium a srovnávání vzdělávacích systémů, institucí či procesů v mezinárodním měřítku. Cílem je lépe pochopit fungování vlastního i zahraničních vzdělávacích systémů, inspirovat se příklady dobré praxe, ale také se poučit z problémů a nedostatků. Komparativní studie a analýzy tak mohou přinést cenné podněty pro zlepšování vzdělávání jak na národní, tak globální úrovni. Aby bylo možné vzdělávací systémy mezinárodně srovnávat, vyvinula Organizace Spojených národů pro vzdělání, vědu a kulturu (UNESCO) jednotnou Mezinárodní standardní klasifikaci vzdělávání (ISCED). Ta umožňuje zařazovat vzdělávací programy do hierarchické struktury podle náročnosti a stupně dosaženého vzdělání. Vytváří tak společný konceptuální rámec pro analýzu vzdělávání v různých

zemích. Klasifikace ISCED proto bude využita i v tomto textu za účelem porovnání vybraných vzdělávacích systémů jednotlivých zemí. Kromě toho, čtenář by měl pro další doplňující studium vycházet mimo jiné také z databáze Eurydice, která poskytuje vždy aktualizované informace a data o jednotlivých vzdělávacích systémech.

Text je koncipován jako úvod do problematiky, poskytuje základní faktografické informace a definuje stěžejní pojmy. Proto může sloužit jako výchozí studijní materiál pro pochopení principů komparace vzdělávacích systémů a seznámení se strukturou školských soustav vybraných zemí. Text mohou využít jak studenti učitelských, tak i nečitelských oborů, kteří mají zájem o prohloubení znalostí v oblasti komparativní pedagogiky.

Jakub Pivarč

Proč je důležité poznávat vzdělávací systémy jiných zemí

Poznáváním a porovnáváním vzdělávacích systémů se zabývá **srovnávací (komparativní) pedagogika** (angl. *comparative education*) jako dílčí disciplína pedagogiky. Podle jedné z nejstarších společností na světě – *Comparative and International Education Society* – která se zabývá komparativní pedagogikou, je úkolem srovnávací a mezinárodní pedagogiky prozkoumávat vzdělávací modely po celém světě, analyzovat klíčové myšlenky a výzvy v oblasti vzdělávání a sdílet tyto poznatky za účelem inspirace a zlepšování vzdělávacích systémů v globálním měřítku.

V dnešním globalizovaném (multipolárním) světě je přirozené, že jednotlivé státy sledují vývoj vzdělávání i za svými hranicemi. Poznání úspěšných modelů ze zahraničí může inspirovat domácí vzdělávací reformy. Sdílení zkušeností napomáhá hledat nové cesty ke zlepšení vlastního školství. Proto je prospěšné, když státy spolupracují na mezinárodní úrovni a prostřednictvím organizací jako OECD, EU nebo UNESCO zveřejňují srovnávací studie vzdělávacích systémů. Tyto analýzy identifikují silné a

slabé stránky jednotlivých systémů. Mohou tak pomoci tvůrcům vzdělávací politiky lépe pochopit trendy ve vzdělávání a na základě poznatků ze zahraničí přijímat informovaná rozhodnutí o rozvoji domácího školství. Otevřenost vůči zkušenostem jiných zemí je prospěšná, neboť umožňuje pružně reagovat na výzvy moderní doby a zvyšovat kvalitu vzdělávání a celkový ekonomický a sociální rozvoj společnosti.

Hodnocení kvality vzdělávacích systémů

Důležitou otázkou a výzvou pro komparativní pedagogiku je otázka **hodnocení kvality vzdělávacích systémů**. K tomu účelu se využívají různé **komplexní indexy a indikátory**¹, jako např. „*European Report on Quality of School Education – Sixteen Quality Indicators*“ (EU), *Human Development Index* (OSN) nebo *Education index* (USA).

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (*Organization for Economic Co-operation and*

¹ Kromě hodnocení celkových vzdělávacích systémů existují i evaluace zaměřené na konkrétní vzdělávací sektory. Nejčastěji se to týká terciárního školství, kde jsou každoročně sestavovány žebříčky nejlepších světových univerzit např. dle *Quacquarelli Symonds World University Rankings*.

Development – dále jen OECD) vytvořila projekt PISA (*Programme for International Student Assessment*, v češtině: Program pro mezinárodní hodnocení žáků), který umožňuje mezinárodní srovnávání výsledků školního vzdělávání. Prostřednictvím písemných testů měří znalosti a dovednosti patnáctiletých žáků v zemích zapojených do projektu (zapojuje se i ČR). Testování na reprezentativních vzorcích populace je zaměřeno na matematiku, přírodní vědy a čtenářskou gramotnost a úlohy v testu zjišťují kompetence žáků v těchto oblastech. Výsledky PISA umožňují mezinárodní komparaci úrovně znalostí a dovedností žáků ve vazbě na vzdělávací systémy jednotlivých zemí. Výsledky mezinárodního testování PISA z roku 2018 ukázaly zlepšení českých žáků ve všech třech sledovaných oblastech – čtenářské, matematické i přírodovědné gramotnosti. Česká republika se v testování 79 zemí umístila v čtenářské gramotnosti na 25. místě, v matematické na 22. místě a v přírodovědné na 21. místě. Pozitivní je, že čeští žáci veřejných škol dosáhli výrazně lepších výsledků v čtenářské gramotnosti než žáci soukromých a církevních škol. Přestože tyto výsledky se mohou zdát uspokojivé, je třeba mít na paměti, že ani testy PISA nelze považovat za přímé indikátory celkové kvality našeho vzdělávacího systému. Podobně jako jiné indikátory, tak i testy PISA byly kritizovány (kritiky

např. zdůrazňují, že testy nemusí dostatečně odrážet rozdíly v kurikulech jednotlivých zemí, výsledky mohou být ovlivněny kulturními rozdíly mezi zeměmi, tj. testy nejsou dostatečně senzitivní vůči kulturním a vzdělávacím specifikům zemí, neukazují vývoj individuálních žáků, ale pouze průměrné výsledky za zemi apod.). Mezinárodní testování PISA, přes jistá omezení, aktuálně představuje nejlepší nástroj pro srovnávání výsledků vzdělávacích systémů různých zemí. I přes oprávněnou kritiku poskytuje PISA cenné údaje pro hodnocení úrovně znalostí a dovedností žáků v klíčových gramotnostech. Výsledky je ale třeba interpretovat v širších souvislostech s přihlédnutím k omezením testů. Při popisu národních vzdělávacích systémů je užitečné uvádět výsledky PISA jako jeden z ukazatelů, nikoliv jako jediné kritérium hodnocení. Pro komplexní zhodnocení kvality vzdělávání je vhodný multifaktorový přístup zohledňující i další aspekty.

Jak tedy nejlépe posoudit kvalitu vzdělávacího systému?

I přes snahy o objektivní srovnání zatím neexistuje jasná shoda ohledně toho, které vzdělávací systémy jsou celosvětově nejkvalitnější nebo „nejlepší“. Dostupná hodnocení sice poskytují určitý obraz o úrovni jednotlivých systémů, ale podléhají

metodologickým omezením. Spíše než jednoznačně určit nejlepší systémy umožňují tato srovnání identifikovat silné a slabé stránky. Za rozhodující tak lze považovat spíše **dlouhodobé dopady školního vzdělávání**, které se projeví v různých oblastech ekonomiky, prosperity země a životní úrovni. Současné vědecké přístupy je zatím nedokážou dostatečně uspokojivě vysvětlit a kvantifikovat. Kvalitní měření efektivity vzdělávacích systémů tak zůstává stále do značné míry výzvou. Bude zapotřebí rozvinout nové metodiky, které dokáží sledovat dopady vzdělání v dlouhodobém horizontu a komplexně vyhodnotit jeho přínos pro jednotlivce, ekonomiku i společnost.

Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání – klíč ke komparaci vzdělávacích systémů

Mezinárodní klasifikace vzdělávání z roku 2011 (*International Standard Classification of Education* – zkráceně ISCED, viz i dále v textu) představuje užitečný nástroj pro systematické a jednotné srovnávání vzdělávacích systémů v různých zemích. Tato klasifikace byla vytvořena experty UNESCO a přijata i Českou republikou.

Klasifikace obsahuje osm úrovní formálního vzdělávání, které lze aplikovat v jakékoliv zemi bez ohledu na místní terminologii. Umožňuje tak srovnatelnost napříč vzdělávacími systémy.

V této publikaci je klasifikace ISCED 2011 využita k popisu struktury vzdělávání a související terminologie – preprimární, primární, nižší/vyšší sekundární, postsekundární, terciární vzdělávání. Toto jednotné pojmosloví usnadňuje analýzu a porovnání v mezinárodním kontextu. Klasifikace ISCED tak představuje přínosný konceptuální rámec pro studium vzdělávání v mezinárodním srovnání. Níže je zmíněno, co jednotlivé úrovně vzdělávání představují. Ještě předtím však je zdůrazněno, co se myslí pojmem *úroveň vzdělání*.

ISCED rozlišuje různé stupně vzdělávacích programů podle úrovně znalostí a dovedností, které mají absolventům poskytnout. Vyšší úrovně odrážejí vyšší nároky na studenty, pokud jde o složitost a specializaci osvojených kompetencí. Klasifikace tak vytváří hierarchickou strukturu, která řadí vzdělávací programy od základních po pokročilé. Toto uspořádání umožňuje srovnatelné hodnocení úrovně dosaženého vzdělání v mezinárodním kontextu.

Tabulka 1: Klasifikace vzdělávání dle ISCED (2011)

Klasifikace vzdělávání (ISCED, 2011) (stupeň/název)	
0	Vzdělávání v raném dětství
1	Primární vzdělávání
2	Nižší sekundární vzdělávání
3	Vyšší sekundární vzdělávání
4	Postsekundární neterciární vzdělávání
5	Krátký cyklus terciárního vzdělávání
6	Bakalářská nebo jí odpovídající úroveň
7	Magisterská nebo jí odpovídající úroveň
8	Doktorská nebo jí odpovídající úroveň
9	Vzdělávání jinde neuvedené

Pro přiblížení jsou níže popsány odpovídající vzdělávací programy pro kontext národního vzdělávacího systému České republiky (s důrazem na jednotlivé druhy/typy školy, které dané programy poskytují).

- **ISCED 0 (vzdělávání v raném dětství):** mateřská škola (též speciální); přípravný stupeň

základní školy speciální a přípravné třídy
základní školy.

- **ISCED 1 (primární vzdělávání):** 1. stupeň základní školy, 1. stupeň základní školy speciální.
- **ISCED 2 (nižší sekundární vzdělávání):** 2. stupeň základní školy, 2. stupeň základní školy speciální; 1. a 2. ročník šestiletého gymnázia, 1. až 4. ročník osmiletého gymnázia, 1. až 4. ročník osmileté konzervatoře; praktická škola; kurzy pro získání základů vzdělání, kurzy pro získání základního vzdělání.
- **ISCED 3 (vyšší sekundární vzdělávání):** čtyřleté obory gymnázií a lyceí; 3. až 6. ročník oborů gymnázií šestiletých, 5. až 8. ročník oborů gymnázií osmiletých; obory středního vzdělání, středního vzdělání s výučním listem a středního vzdělání s maturitní zkouškou; 5. a 6. ročník osmileté konzervatoře, 1. až 4. ročník šestileté konzervatoře; nástavbové studium, zkrácené studium s maturitní zkouškou, zkrácené studium s výučním listem; studium jednotlivých předmětů nebo ucelených částí učiva na střední škole (pouze když má osoba se status žáka).
- **ISCED 4 (postsekundární neterciární vzdělávání):** pomaturitní kurzy, jednoleté kurzy

jazyků s denní výukou; rekvalifikační kurzy akreditované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy; kurzy, které vysoké školy organizují pro absolventy středních škol.

- **ISCED 5 (krátký cyklus terciárního vzdělávání):** 7. a 8. ročník osmileté konzervatoře, 5. a 6. ročník šestileté konzervatoře.
- **ISCED 6 (bakalářská nebo jí odpovídající úroveň):** vyšší odborná škola; bakalářské studium na vysokých školách; další vzdělávání na vysokých školách pro absolventy vyšších odborných škol a bakalářských studijních programů (rozšiřující, nesměřující k udělení titulu).
- **ISCED 7 (magisterská nebo jí odpovídající úroveň):** magisterské a navazující magisterské studium na vysokých školách; další vzdělávání na vysokých školách pro absolventy magisterských a magisterských navazujících studijních programů (rozšiřující, nesměřující k udělení titulu).
- **ISCED 8 (doktorská nebo jí odpovídající úroveň):** doktorské studijní programy (*philosophiæ doctor*, Ph.D.).

Obecný popis úrovní vzdělávání dle ISCED

Nižší než primární vzdělání (dle úrovně **ISCED 0**) představuje rozmanitou úroveň dosaženého vzdělání, které nezahrnuje účast v žádném vzdělávacím programu, event. zahrnuje částečnou účast ve vzdělávání v raném dětství a/nebo částečnou účast v primárním vzdělávání. **Vzdělávání v raném věku dítěte** má za cíl podporovat všestranný rozvoj dětí. S využitím holistického přístupu rozvíjí poznávací, fyzické, sociální a emoční schopnosti malých dětí. Zároveň je uvádí do organizované výuky mimo rodinné prostředí, rozšiřuje jejich dovednosti a připravuje je na vstup do primárního vzdělávání.

Primární vzdělávání (dle úrovně **ISCED 1**) poskytuje základní vzdělání na počátečním stupni. Jeho hlavním cílem je rozvinout elementární dovednosti jako čtení, psaní a počítání, tedy základy gramotnosti. Dále buduje pevné základy pro další vzdělávání tím, že žáky seznamuje se základními poznatky a podporuje jejich osobnostní růst. Probíhá na základní úrovni složitosti bez specializace na konkrétní obory. Primární vzdělávání poskytuje nezbytné základy, na kterých může stavět navazující sekundární vzdělávání.

Nižší sekundární vzdělávání (dle úrovně **ISCED 2**) navazuje na primární vzdělávání a dále rozvíjí znalosti a dovednosti žáků. Jeho cílem je prohloubit základy pro celoživotní učení a individuální růst. Vyučování je organizováno podle učebních plánů zaměřených na konkrétní předměty a zahrnuje i teoretické koncepty v širším spektru oborů. Nižší sekundární vzdělávání posiluje vědomostní základnu žáků a připravuje je na další studium i praktický život.

Sekundární vzdělávání zahrnuje stupně **ISCED 2 a 3**. Jedná se o vzdělávání navazující na primární, které žáky a studenty připravuje jak pro vstup na trh práce, tak pro další postsekundární neterciární či terciární vzdělávání. Sekundární vzdělávání obecně poskytuje znalosti a dovednosti středně náročné úrovně. V rámci mezinárodní klasifikace ISCED se rozlišuje nižší sekundární vzdělávání (ISCED 2) a vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3).

Vyšší sekundární vzdělávání (úroveň **ISCED 3**): Vzdělávací programy spadající do této úrovně, tedy vyššího sekundárního vzdělávání, bývají zaměřeny na dokončení sekundárního vzdělávání jako přípravy na vysokoškolské studium nebo získání praktických dovedností pro výkon povolání, případně obojího. V porovnání s nižším sekundárním vzděláváním

(ISCED 2) poskytují tyto programy studentům pestřejší, specializovanější a hlubší výuku. Jsou více diferenciované s řadou různých studijních možností a oborů.

Postsekundární neterciární vzdělávání (úroveň **ISCED 4**) navazuje na sekundární vzdělání a připravuje studenty jak pro vstup na trh práce, tak pro případné terciární studium. Je určeno pro ty, kteří již absolvovali vyšší sekundární vzdělání (ISCED 3), ale chtějí si zvýšit šance při hledání zaměstnání nebo při přechodu k vysokoškolskému studiu. Vzdělávací programy na této úrovni ISCED 4 obvykle nenabízejí příliš pokročilé znalosti oproti vyššímu sekundárnímu vzdělávání, spíše rozšiřují stávající dovednosti a schopnosti.

Terciární vzdělávání (úrovně **ISCED 5–8**) navazuje na sekundární stupeň a poskytuje vysoce specializované vzdělávací programy v různých oborech. Vyznačuje se velmi náročnou a odbornou výukou. Není omezeno jen na akademické obory, ale zahrnuje i další profesní či odborné vzdělávání. Terciární úroveň vzdělávání zastřešují stupně ISCED 5 až 8, které se od sebe liší náročností, délkou studia a získanou kvalifikací. Cílem je prohloubení znalostí a příprava na vysoce kvalifikované povolání.

Typologie vzdělávacích systémů

Srovnávací pedagogika se snaží porozumět rozmanitosti vzdělávacích systémů napříč zeměmi a kulturami. Jedním z přístupů je vytváření typologií a modelů, které zvýrazňují klíčové charakteristiky a umožňují systémy klasifikovat a porovnávat. Mezi základní modely patří dělení na *vertikální (selektivní) a horizontální (integrované, komprehenzivní) vzdělávací systémy*.

Vertikální vzdělávací systémy jsou charakteristické tím, že již během povinné školní docházky dochází k diferenciaci žáků do různých typů školských institucí (na úrovni ISCED 1 a ISCED 2). Toto rozdělení je založeno na selektivních kritériích jako například prospěch nebo intelektuální schopnosti. Jednotlivé typy škol se liší zaměřením a úrovní poskytovaného vzdělání. Přestupy mezi nimi jsou velmi obtížné, systém má malou horizontální prostupnost. Volba určité školy na nižším stupni tak do značné míry předurčuje i možnosti dalšího vzdělávání jedince. Tento model vede k brzké specializaci a vnější diferenciaci žáků. Bývá považován za méně spravedlivý, neboť v raném věku determinuje vzdělávací dráhu a uplatnění ve společnosti. Vyskytuje

se například v České republice, Německu nebo Rakousku.

Horizontální vzdělávací systémy fungují odlišně než vertikální. Jejich hlavním rysem je jednotná struktura napříč celou povinnou školní docházkou v rámci daného stupně vzdělávání (ISCED). Neexistuje zde časné rozdělení do různých typů škol. Místo toho je zajištěna vysoká prostupnost systému. Případná specializace probíhá formou volitelných předmětů v rámci jednotné instituce, nikoliv přesunem na jiný typ školy. Diferenciace vzdělávání je tedy spíše vnitřní. Toto uspořádání je často považováno za více inkluzivní a sociálně spravedlivější. Neuzavírá totiž žákům vzdělávací cesty v brzkém věku a dává větší příležitost k rozvoji individuálního potenciálu. Vyskytuje se ve většině západoevropských zemí (vyjma Německa či zmiňovaného Rakouska – i když i zde dochází k pozvolnému odklonu od vertikálního modelu) či v USA.

Charakteristika vzdělávacího systému České republiky a vybraných zemí

V následující podkapitole jsou stručně popsány hlavní rysy deseti vybraných vzdělávacích systémů. Hlubší pozornost je věnována českému vzdělávacímu systému a stručně pak osmi dalším evropským systémům a systému USA. Cílem je poskytnout základní informace o organizaci, struktuře a fungování vybraných školských systémů v různých zemích tak, aby bylo možné porovnat rozdíly v přístupech jednotlivých států ke vzdělávání. Text se zaměřuje na formální vzdělávání na úrovni předškolního, základního, středního a terciárního sektoru. Věnuje pozornost institucionálnímu uspořádání, délce povinné školní docházky, členění na stupně a typy škol nebo organizaci kurikula apod. V následujícím textu se vychází mimo jiné z publikace J. Průchy (2017).

Česká republika

Česká republika (ČR) patří ke středoevropským státům s počtem obyvatel vyšším než 10,5 milionu. Veřejné výdaje na vzdělávání (primární až terciární) činily dle veřejně dostupných údajů OECD v roce 2020

4,0 % v poměru vůči hrubému domácímu produktu (HDP), což je pod průměrem OECD (4,3 %).

Vývoj školství v českých zemích a ČR

V období **středověku** (12.–13. století) vznikaly na našem území první školy při kláštorech, katedrálách a farnostech. Vyučovalo se čtení, psaní, zpěv a latina. Dalším významným milníkem bylo založení Univerzity Karlovy v roce 1348 Karlem IV., jako první univerzity ve střední Evropě (studenti i učitelé pocházeli ze zahraničí). Univerzita Karlova měla 4 fakulty – artistickou (předchůdkyně filozofické fakulty), právnickou, lékařskou a teologickou. Vyučovala se svobodná umění. Vyučovací jazyk byl latinský.

Od 15. století vznikaly i tzv. bratrské školy, založené Jednotou bratrskou. Ty kladly důraz na mravní výchovu.

V období **18. století** vznikaly piaristické a jezuitské školy, které byly zaměřeny na výuku latiny či rétoriky (tyto školy nabízely 5–7 tříd – výuka zaměřena od trivia po syntaxi, rétoriku a poetiku). Studenti žili v konviktech při školách. Zásadní přelom přinesly **tereziánské reformy**. V době osvětenství vydala Marie Terezie, císařovna rakouská (1740–

1788), zákon, že každé dítě ve věku 6–12 let musí docházet do školy. Ta také vydala Školní řád (6. 12. 1774), který nařizoval školy zřizovat i v malých obcích.

Ve **století 19.** došlo k výraznějšímu růstu sítě základních a středních škol (gymnázia, reálné školy, učitelské ústavy). *Hasnerův zákon* (1869) pak stanovil 8 let povinné školní docházky od 6–14 let. Zákon „profesionalizoval učitelské povolání“. Stanovil, že učitelé se stanou státními zaměstnanci s nárokem na penzi. Limitoval jejich týdenní vyučovací povinnost na 30 hodin a maximální počet žáků ve třídě na 80. Zároveň zakázal používání tělesných trestů ve školách. I když šlo na tehdejší dobu o velmi pokroková opatření, nebyla vždy plně dodržována v praxi. Zákon také definoval základní a měšťanské školy.

V **meziválečném období** došlo na základě školského zákona (1922) k zestátnění škol a byla zavedena jednotná škola (tzv. Malý školský zákon). Došlo rovněž k rušení církevních škol a ke vzniku pokusných reformních škol (Daltonské) zavádějící nové metody.

V letech **1948–1989** byl zaveden socialistický model školství, kdy monopol na vzdělávání byl v rukou státu (vznik jednotné státní soustavy školství podle

sovětského modelu). **V roce 1953** byla zavedena opět povinná 8letá školní docházka. Silná ideologizace výuky a potlačení náboženství. Masivní rozvoj odborného školství pro potřeby průmyslu. Až školský zákon **v roce 1960** zavádí povinnou 9letou školní docházku (základní devítileté školy).

Po roce 1989 došlo k výrazné proměně vzdělávání. Transformace na demokratický model přinesla řadu změn. Školní docházka je povinná po dobu 9 školních roků, zpravidla od 6 do 15 let věku dítěte (nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku). Je bezplatná a všechny děti mají stejné možnosti pro své budoucí vzdělání. Současný vzdělávací systém má několik úrovní a umožňuje lidem po celý život zvyšovat rozsah svých znalostí. Po Sametové revoluci byla obnovena možnost zakládat soukromé a církevní školy. Vznikly nové typy škol – víceletá gymnázia, lycea, soukromé ZŠ a SŠ. V reakci na vzdělávací politiku Evropské unie a po přijetí Lisabonské strategie (2000) je patrně nejvýznamnějším dokumentem vzdělávací politiky a vzdělávací soustavy po roce 1989 ČR Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – tzv. *Bílá kniha* (2001). Bílá kniha definuje jasné vize kurikulární reformy naší země. V roce 2004 byl přijat školský zákon, který změnil financování školství.

Zavedl normativní princip financování podle počtu žáků. Školy získaly právní subjektivitu a větší míru autonomie ve vzdělávacím obsahu i hospodaření. Proběhla decentralizace řízení – pravomoci přešly z ministerstva na kraje a obce (naše školství je nejvíce decentralizované v porovnání s ostatními státy Evropské unie). Byl kladen důraz na liberálnější přístupy a rozvoj osobnosti žáka, větší volnost ve výuce. V roce 2007 pak byla schválena Koncepce vzdělávání pro 21. století orientovaná na klíčové kompetence. Postupně probíhala kurikulární reforma zavádějící Rámcové vzdělávací programy. Vstup do EU v roce 2004 přinesl větší internacionalizaci a mobility. Zřejmý je též rozvoj alternativních a inovativních přístupů – projektové vyučování, formativní hodnocení aj. Proběhla také reforma maturit a státních zkoušek (nová forma zkoušek od roku 2011). ČR má kvalitní systém vysokoškolského vzdělávání, který zahrnuje prestižní veřejné i soukromé univerzity připravující odborníky v široké škále oborů. Dle Boloňského procesu (viz dále v textu) byl přijat třístupňový princip vysokoškolského studia včetně kreditního systému. Gramotnost obyvatelstva je na velmi vysoké úrovni, přes 99 %.

Organizace a právní rámec vzdělávacího systému v ČR

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR je ústředním orgánem státní správy pro všechny stupně vzdělávací soustavy od předškolního po vysoké školství. V oblasti legislativy vydává zejména prováděcí právní předpisy ke školskému zákonu (zákon č. 561/2004 Sb.). Dále schvaluje *rámcové vzdělávací programy*, které stanovují obsah vzdělávání na jednotlivých typech škol. Rámcové vzdělávací programy tedy představují závazný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů na všech typech škol v ČR. Stanovují obecné cíle, obsahy a podmínky vzdělávání. Školy na jejich základě vytvářejí své konkrétní školní vzdělávací programy. Rámcové vzdělávací programy byly zavedeny v roce 2004 školským zákonem. Ministerstvo určuje také hlavní priority a rozvojové programy ve vzdělávání. V neposlední řadě stanovuje pravidla a normativy pro financování školství z veřejných rozpočtů.

Česká školní inspekce je nezávislým kontrolním orgánem, který provádí inspekční a kontrolní činnost od předškolního po středoškolské vzdělávání. Hodnotí zejména podmínky, průběh a výsledky vzdělávání, ale i ekonomiku a financování školství. Dále sleduje

naplňování *školních vzdělávacích programů*. Také provádí celoplošné testování žáků 5. a 9. tříd základních škol v klíčových předmětech. Kontrolu vysokých škol má ve své působnosti *Akreditační úřad*, což je nezávislý orgán zřízený Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Akreditační úřad uděluje vysokým školám institucionální akreditaci i akreditace studijních programů. Dohlíží na kvalitu a hodnotí výsledky vzdělávací a tvůrčí činnosti vysokých škol.

Na regionální úrovni se na řízení vzdělávací soustavy podílejí *kraje* a *obce*, které plní zejména zřizovatelské funkce k nim příslušejícím školám. Zajišťují také jejich provoz a spolupodílí se na financování školství ze svých rozpočtů. Některé kraje a větší města mají zřízeny odbory školství, které mají tuto oblast na starosti. Kraje tak zřizují zejména střední školy (ISCED 3), konzervatoře (ISCED 2, 3, 5) a vyšší odborné školy (ISCED 6). Obce zřizují mateřské školy (ISCED 0) a základní školy (ISCED 1, 2) a zajišťují povinné předškolní vzdělávání (10 let) a povinnou školní docházku (začíná v 6 letech a trvá 9 roků). Stupně vzdělávacího systému ČR jsou na následujících stranách blíže konkretizovány, grafický přehled pak uvádí obrázek 1 (viz níže).

Z hlediska klíčových **legislativních dokumentů** lze na jednotlivých úrovních dle ISCED uvést, že pro

předškolní vzdělávání je klíčový školský zákon (č. 561/2004 Sb.) a vyhláška MŠMT č. 14/2005 Sb. o předškolním vzdělávání. Stanovuje organizaci vzdělávání v mateřských školách, provoz, zařazování dětí, počty dětí ve třídě aj. Obsah vzdělávání určuje *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*, který vymezuje cíle, klíčové kompetence a vzdělávací oblasti.

Základní vzdělávání komplexně upravuje školský zákon č. 561/2004 Sb. Stanovuje organizaci a průběh vzdělávání, systém základních a speciálních škol, povinnou školní docházku aj. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* definuje vzdělávací obsah a očekávané výstupy.

Střední vzdělávání je rovněž legislativně ukotveno školským zákonem. Ten vymezuje typy středních škol, délku a formu vzdělávání, ukončování studia apod. *Rámcové vzdělávací programy* konkretizují vzdělávací obsah pro jednotlivé obory vzdělání.

Postavení, kvalifikaci a pracovní podmínky pedagogických pracovníků výše uvedených škol pak upravuje Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících.

Vysoké školství komplexně upravuje zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách. Stanovuje typy a status vysokých škol, organizaci studia, akreditace aj. Vnitřní předpisy jako studijní řády pak určují konkrétní pravidla na dané VŠ.

Uspořádání vzdělávací soustavy v ČR

Předškolní (preprimární) vzdělávání (ISCED 0): je poskytováno dětem ve věku 2–6 let, a to v mateřských školách, které mohou být zřizovány státem, krajem, obcemi, církvemi nebo soukromými subjekty.² Místa v místních (spádových) mateřských školách jsou přednostně určena pro děti od tří let. Zároveň je poslední ročník před nástupem do základní školy, tedy pro pětileté děti, *povinný*. Předškolní vzdělávání má usnadnit dítěti přechod do povinné školní docházky a položit základy celoživotního vzdělávání. Rozvíjí osobnost dítěte, podporuje jeho tělesný rozvoj

² Mimo působnost orgánů školské správy pak stojí vzdělávání a péče v raném dětství realizovaná v **dětských skupinách** (event. instituci pro péči o děti do tří let věku). Ta je určena pro děti od 6 měsíců do zahájení povinné školní docházky. Poskytování služby je legislativně ukotveno v Zákoně č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů. Problematiku dětských skupin má v gesci Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.

a zdraví, jeho osobní spokojenost a pohodu. Pomáhá utvářet základní vzorce chování, komunikace a základní životní hodnoty. Mateřská škola pracuje podle vlastního školního vzdělávacího programu, který musí být v souladu s rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání. Ten stanovuje podmínky, obsah a cíle vzdělávání. Délka předškolního vzdělávání je zpravidla 1 až 3 roky. Mateřská škola může organizovat i další formy předškolního vzdělávání, jako jsou *adaptační* nebo *přípravné třídy*.

Primární (ISCED 1) a nižší sekundární (ISCED 2) základní vzdělávání: *Primární vzdělávání* v ČR probíhá na prvním stupni základní školy. Ten zahrnuje první až pátý ročník. Je určen pro žáky ve věku zpravidla od šesti do jedenácti let. Vzdělávací obsah na 1. stupni ZŠ je rozdělen do vzdělávacích oblastí. Výuka na 1. stupni ZŠ probíhá podle vzdělávacího programu dané školy, který musí odpovídat rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání. Stěžejními předměty jsou český jazyk, matematika a prvouka. Důraz se klade na čtení, psaní, počítání. Hodnocení žáků vychází z posouzení míry dosažení očekávaných výstupů formulovaných v jednotlivých vzdělávacích oborech. *Nižší sekundární vzdělávání* navazuje na primární stupeň ZŠ. V ČR zahrnuje 2. stupeň ZŠ, tedy 6. až 9. třídu. Je určeno

pro žáky cca od 11 do 15 let. Trvá čtyři roky a prohlubuje všeobecné základní vzdělání získané na 1. stupni. Kromě základních škol může nižší sekundární vzdělávání poskytovat také víceleté gymnázium (první 4 ročníky osmiletého gymnázia) či nižší ročníky šestiletých a osmiletých gymnázií, pokud nejsou samostatně zřízeny jako osmileté gymnázium. Dále to mohou být osmileté konzervatoře (první 4 ročníky konzervatoře) a praktické školy určené pro žáky se speciální vzdělávacími potřebami. Alternativou vzdělávání ve škole na 1. a 2. stupni ZŠ může být podle školského zákona (§ 41) *individuální vzdělávání* (domácí vzdělávání). Všechny tyto různé typy škol poskytují žákům základní vzdělání, které jim umožňuje pokračovat v dalším vzdělávání na středních školách.

Vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3): Vyšší sekundární vzdělávání v ČR je poskytováno zejména na *středních školách*, ale určitou část středního vzdělávání zajišťují také *konzervatoře* (patří sem tedy vyšší stupeň víceletých gymnázií, střední vzdělávání, nástavbové a zkrácené studium, vzdělávání v 5.–6. ročníku 8leté konzervatoře nebo v 1.–4. ročníku 6leté konzervatoře). Střední vzdělávání v ČR navazuje na základní vzdělání. Jeho cílem je dále rozvíjet znalosti, dovednosti a kompetence žáků důležité pro jejich osobní růst a přípravu na další studium či práci.

Poskytuje buď širší všeobecné vzdělání, nebo odborné vzdělání spojené s všeobecným základem. Upevňuje hodnotovou orientaci žáků a vytváří předpoklady pro jejich plnohodnotný občanský i profesní život. Od roku 2017 mají střední školy povinnost spolupracovat se zaměstnavateli v regionu.

Střední školy v ČR poskytují převážně střední vzdělávání, které může mít buď *všeobecné* (gymnázia), nebo *odborné zaměření*. Většina oborů je odborných. Jde o dobrovolné vzdělávání po ukončení povinné školní docházky, obvykle od 15 let. Délka studia je 2 až 4 roky. Široká nabídka různých oborů pokrývá vzdělávací potřeby většiny populace v dané věkové skupině. Podmínkou pro přijetí na střední školu je dokončení povinné školní docházky a splnění kritérií přijímacího řízení. Některé obory jsou určeny i pro žáky, kteří nezískali základní vzdělání.

Úspěšným dokončením příslušného vzdělávacího programu na střední škole lze v ČR získat: (1) střední vzdělání s maturitní zkouškou, ukončené maturitou; (2) střední vzdělání s výučním listem, ukončené závěrečnou zkouškou a (3) střední vzdělání, ukončené závěrečnou zkouškou (jde o méně náročné studium, např. jednoletá či dvouletá praktická škola určená pro žáky se závažnějším postižením, např. mentálním). Jen středoškolské vzdělání zakončené

maturitní zkouškou umožňuje v ČR absolventům pokračovat ve studiu na vysokých školách či vyšších odborných školách.

Postsekundární neterciární vzdělávání (ISCED 4):

Patří sem různé akreditované rekvalifikační kurzy nebo pomaturitní studium, jednoleté kurzy cizích jazyků s denní výukou.

Terciární vzdělávání (ISCED 5): Patří sem krátký cyklus vyššího odborného vzdělávání v konzervatoři (poslední dva ročníky konzervatoře). Tento typ vzdělání získá žák úspěšným ukončením šestiletého nebo osmiletého vzdělávacího programu. Tyto programy mají charakter souvislého studia zahrnujícího také sekundární úroveň vzdělávání (viz výše). Vzdělávání se zpravidla ukončuje *absolutoriem*, absolvent získává vyšší odborné vzdělání v konzervatoři a označení „*diplomovaný specialista*“ (DiS.).

Terciární vzdělávání (ISCED 6, 7, 8): Terciární vzdělávání zahrnuje *vysokoškolské studium* a *vyšší odborné studium*. I když česká legislativa pojem „terciární vzdělávání“ přímo nedefinuje, používá se běžně v oficiálních dokumentech. Podmínkou pro přijetí do terciárního vzdělávání je získání úplného

středního vzdělání s maturitní zkouškou (ISCED 3) a splnění kritérií přijímacího řízení daných konkrétní vzdělávací institucí.

Vyšší odborné vzdělávání (ISCED 6) poskytují především vyšší odborné školy. Ty mohou být zřizovány státem, kraji, obcemi, soukromými subjekty i církvemi. Vzdělávání na nich se řídí školským zákonem a podléhá akreditaci ministerstva školství. Studium na vyšších odborných školách navazuje na předchozí středoškolské vzdělání absolventů. Rozšiřuje již získané znalosti a dovednosti o nové odborné poznatky jak teoretického, tak praktického charakteru. Cílem je poskytnout studentům ucelené profesní vzdělání a praktický výcvik pro výkon náročnějších povolání. Vyšší odborné vzdělávání je tak koncipováno především jako příprava kvalifikovaných odborníků pro trh práce, na rozdíl od čistě akademického studia. Studium je zakončeno absolutoriem. To se skládá ze zkoušek z odborných předmětů, jazykové zkoušky a obhajoby závěrečné práce. Úspěšní absolventi získávají titul diplomovaný specialista. Vyšší odborné vzdělání samo o sobě neumožňuje přímý přístup k navazujícímu magisterskému studiu. Některé vysoké školy však umožňují uznat absolvované předměty z vyšší odborné školy při přijetí do bakalářského programu.

Vysoké školy představují nejvyšší úroveň vzdělávací soustavy. Jde o instituce zaměřené na vědecké bádání, výzkum a transfer poznatků do praxe. Hlavním posláním vysokých škol je příprava vysoce kvalifikovaných odborníků prostřednictvím vysokoškolského studia. Rovněž přispívají k celoživotnímu vzdělávání a podporují internacionalizaci prostřednictvím výměnných programů.

Vysoké školy v ČR mohou být zřizovány jako *veřejné, státní* nebo *soukromé* instituce. Veřejné vysoké školy v ČR (např. Univerzita Karlova) spadají pod pravomoc Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které vykonává dohled na základě vysokoškolského zákona z roku 1998. Ten definuje statut veřejných vysokých škol, jejich orgány jako akademický senát, rektorát, disciplinární komisi či vědeckou radu a upravuje obsah jejich vnitřních předpisů. Státní vysoké školy (např. Policejní akademie České republiky v Praze) spravují Ministerstvo vnitra a Ministerstvo obrany. Soukromé vysoké školy, jakožto právnické osoby (např. Vysoká škola finanční a správní, a. s.), fungují na základě uděleného státního souhlasu a jejich provoz se řídí příslušnými paragrafy vysokoškolského zákona.

Dle typu studijních programů a zaměření se dělí vysoké školy na *univerzitní* a *neuniverzitní*. Univerzitní vysoké školy realizují všechny tři stupně vysokoškolského studia – bakalářské (ISCED 6), magisterské (ISCED 7) i doktorské programy (ISCED 8).

Podmínkou pro přijetí na vysokou školu v bakalářském a nestrukturovaném magisterském programu je dosažení úplného středního vzdělání s maturitou. Konkrétní podmínky a kritéria přijímacího řízení si stanovuje každá vysoká škola samostatně, často v podobě přijímacích zkoušek.

Vysokoškolské studium může probíhat prezenční formou nebo distančně či v jejich kombinaci. Výuka se realizuje v rámci akreditovaných studijních programů. Akreditace uděluje *Národní akreditační úřad pro vysoké školství*, a to buď pro celou instituci, nebo pro konkrétní studijní programy. Akreditace je nezbytná pro zajištění kvality vzdělávání.

Třístupňové studium:

- 1) *Bakalářské studium:* Trvá 3–4 roky. Poskytuje základní odborné znalosti a připravuje na výkon povolání. Ukončuje se státní závěrečnou zkouškou a obhajobou bakalářské práce. Absolvent získává titul Bc. nebo BcA.

- 2) *Magisterské studium*: Navazuje na bakalářský stupeň, trvá 1–3 roky. Prohlubuje získané znalosti a připravuje k výkonu náročnějších činností. Ukončuje se státní závěrečnou zkouškou a obhajobou diplomové práce. Absolvent získává titul Ing., Mgr., MUDr. apod. Držitelé magisterského diplomu mohou vykonat státní rigorózní zkoušku v oboru svého studia a získat tak další akademický titul (tzv. *malý doktorát* – dosažené vzdělání však stále spadá dle ISCED do úrovně 7). K přijetí do doktorského studijního programu, jenž vede k získání titulu Ph.D., je nezbytnou podmínkou absolvování magisterského studia.
- 3) *Doktorské studium*: Doktorské studijní programy jsou zaměřeny na samostatnou vědeckou a výzkumnou činnost. Probíhají na základě individuálních studijních plánů pod vedením školitele. Na některých fakultách mohou mít doktorandi povinnosti výuky v určitém rozsahu. Studium sleduje a hodnotí oborová rada fakulty. Doktorské studium je možné absolvovat prezenční i kombinovanou formou. Zakoňuje se státní doktorskou zkouškou a veřejnou obhajobou disertační práce před komisí. Úspěšní absolventi získávají akademický titul Ph.D.

Doktorský stupeň studia představuje nejvyšší dosažitelnou úroveň vysokoškolského vzdělání (ISCED 8).

Klíčové mezníky ve vývoji vysokoškolského vzdělávání v ČR od roku 1989

Po pádu komunistického režimu v roce 1989 v Československu prošlo vysoké školství výraznou proměnou. V první dekádě došlo k přijetí nového vysokoškolského zákona a jeho zavádění do praxe.

Následovala široká diskuse o fungování vysokého školství a v roce 1998 byl přijat vysokoškolský zákon (**Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ze dne 22. 4. 1998**). Příprava vysokoškolského zákona z roku 1998 vycházela z analýzy legislativního rámce vysokého školství v evropských zemích a celosvětového trendu přesunu pravomocí z *centrální úrovně na jednotlivé vysoké školy*. Výsledkem je vysoce autonomní postavení českých univerzit a omezení státního dohledu na minimum. Stát řídí vysoké školy nepřímou prostřednictvím rozdělování finančních prostředků. Cílem legislativních změn bylo posílit nezávislost vysokých škol a jejich akademické svobody.

Teprve ke konci 90. let začaly vznikat ucelené koncepční materiály pro oblast vysokého školství schválené vládou a ministerstvem školství. Do té doby šlo spíše o dílčí legislativní změny a debaty o možných reformách. Promyšlenou strategií rozvoje vysokoškolského vzdělávání se podařilo formulovat až v průběhu první dekády existence samostatné ČR.³

Boloňský proces (Boloňská deklarace)

Významným mezníkem v procesu reformy terciárního vzdělávání v oblasti vysokého školství v ČR byla Boloňská deklarace z roku 1998.

Boloňský proces představuje od roku 1998 snahu sjednotit vysokoškolské vzdělávání v evropských zemích. Impulesem bylo podepsání Sorbonnské deklarace (25. 5. 1998) ministry školství Francie, Německa, Itálie a Velké Británie, kteří vyjádřili vůli sblížit odlišné národní systémy. V roce 1999 pak 29 evropských států (včetně ČR) schválilo Boloňskou deklaraci. Ta stanovila harmonizační cíle

³ Přehled aktuálních reforem v oblasti terciárního vzdělávání viz např. zde:
<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/cs/national-education-systems/czechia/narodni-reformy-v-oblasti-terciarniho-vzdelavani>

jako zavedení *dvoustupňového (později třístupňového) modelu bakalářského a navazujícího magisterského studia, jednotného kreditního systému ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System), zavedení přílohy k diplomu či podporu mobility studentů a akademiků.* Pro ČR bylo prioritou využít Boloňský proces pro modernizaci vysokého školství po období komunismu. Novela vysokoškolského zákona z roku 2001 zavedla **kreditní systém a bakalářské studium.** Od akademického roku 2006/2007 funguje **plně strukturovaný systém bakalářských a navazujících magisterských programů.**

V následujících letech se konaly implementační konference v Praze, Berlíně, Bergenu či Bukurešti. Byly upřesňovány dílčí reformy struktury a obsahu studia, financování vysokých škol apod. Roku 2010 měl být vytvořen společný **Evropský prostor vysokoškolského vzdělávání (EHEA)**, což se z větší části podařilo. Tato instituce převzala koordinační úlohu v rámci Boloňského procesu, včetně organizace pravidelných následných setkání ministrů školství evropských zemí. EHEA se tak stala formální platformou pro pokračující spolupráci na harmonizaci vysokoškolských systémů napříč Evropou i monitorování implementace společných reforem. Cílem bylo reformovat a sjednotit systémy

vysokoškolského vzdělávání napříč Evropou tak, aby studijní programy, hodnocení, udělované tituly a celková úroveň absolventů byly mezi jednotlivými evropskými zeměmi transparentní a vzájemně srovnatelné. Snahou tedy bylo prostřednictvím koordinovaných reforem dosáhnout větší kompatibility a uznatelnosti vysokoškolského vzdělávání. V současnosti je do Boloňského procesu zapojeno **48 evropských zemí**. Přes určitou kritiku přinesl větší transparentnost studia a mobilitu studentů mezi státy. Stále ale existují výzvy v oblasti uznávání kvalifikací či financování vysokých škol.

K základním charakteristikám Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání patří zejména zavedení **třístupňového modelu bakalářského, magisterského a doktorského studia (viz předchozí text) a jednotného evropského kreditního systému ECTS**, který nyní ve stručnosti bude popsán.

Mezinárodně srovnatelný kreditní systém ECTS

Evropský kreditní systém ECTS vznikl v souvislosti s Boloňským procesem s cílem sjednotit kreditní ohodnocení studijní zátěže napříč evropskými vysokými školami. Tento systém přiřazuje ke každému studijnímu předmětu určitý počet kreditů, které

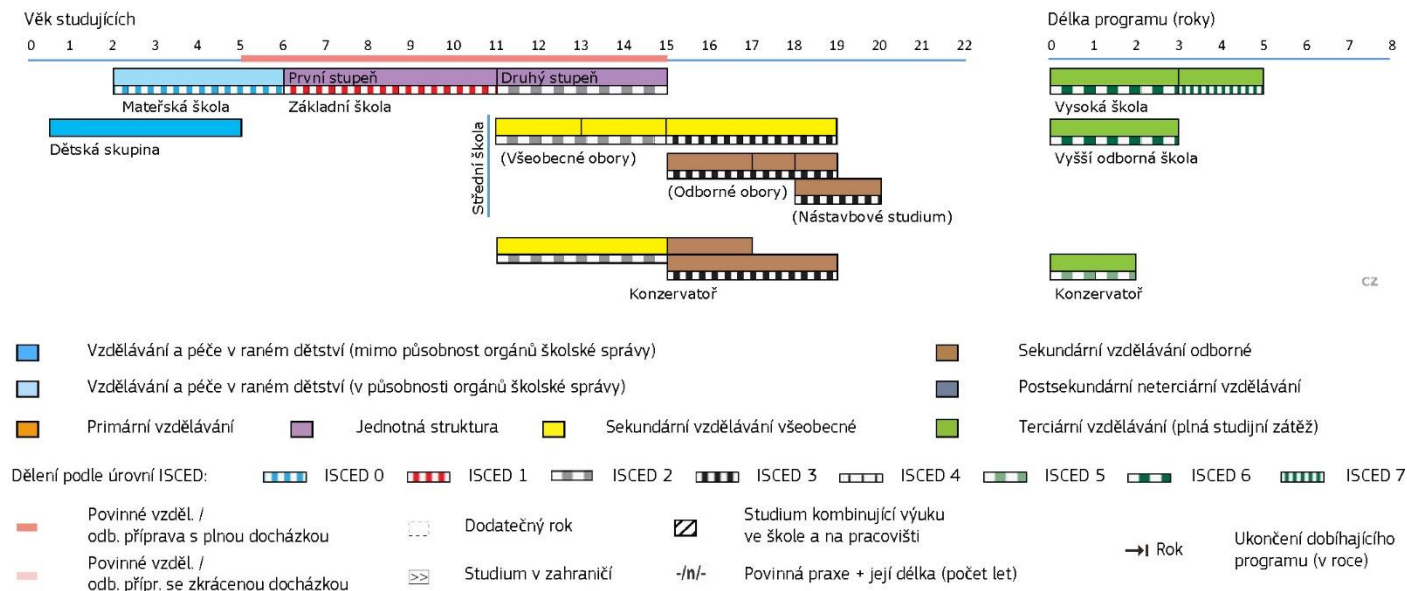

odrážejí časovou náročnost jeho absolvování. Standardní studijní zátěž za jeden akademický rok činí cca 1500 až 1800 hodin, což odpovídá zhruba 60 kreditům ECTS (zhruba tak připadá 25–30 hodin studia na 1 ECTS kredit). *Bakalářské studium* bývá ohodnoceno **180 až 240 kredity**, *magisterské* **90 až 120 kredity**. Počet kreditů u doktorských programů se liší.

Hlavním přínosem systému ECTS je, že umožňuje srovnatelné hodnocení studia na různých univerzitách. To usnadňuje vzájemné uznávání absolvovaných předmětů a podporuje mobilitu studentů. ECTS se využívá zejména v zemích Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání. Jeho zavedení tak přispívá k integraci vysokoškolského vzdělávání v Evropě.

Obrázek 1: Stupně vzdělávacího systému ČR

Česká republika – 2023/2024

Zdroj: Eurydice.

Slovensko

Slovensko patří ke středoevropským státům s počtem obyvatel vyšším než 5,4 milionu. Veřejné výdaje na vzdělávání (primární až terciární) činily dle veřejně dostupných údajů OECD v roce 2020 3,8 % HDP, což je výrazně pod průměrem OECD (4,3 %).

Vývoj vzdělávání na Slovensku

Slovenské školství prošlo bouřlivým vývojem od potlačování vzdělání za Uher ke svobodnému rozvoji v ČSR až po současný samostatný systém. Obecně lze identifikovat tři etapy vývoje vzdělávání na Slovensku:

- **Do vzniku ČSR** v roce 1918. Školství bylo pod vlivem Uher a církve. I po zavedení povinné školní docházky v roce 1868 přetrvávala vysoká negramotnost. Vzdělávání Slováků bylo potlačováno, na středních školách byla vyučovací jazykem maďarština.
- **V období ČSR 1918–1993** prožívalo slovenské školství rozkvět. Byla zavedena slovenština, zakládány státní školy, včetně Univerzity

Komenského v Bratislavě. Významná byla podpora českých pedagogů.

- **Po roce 1945** následoval další rozvoj školství spolu s hospodářským růstem. Vznikaly nové střední a vysoké technické školy. Společný vývoj skončil osamostatněním Slovenska v roce 1993.

Organizace a právní rámec vzdělávacího systému na Slovensku

Centrální řízení má na starosti Ministerstvo školství, vědy, výzkumu a sportu Slovenské republiky. Spravuje regionální i vysoké školství, vydává státní vzdělávací programy a stanovuje financování škol. Při řízení využívá odborné organizace jako *Štátny pedagogický ústav* či *Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania*.

Dohled nad školami provádí Štátna školská inšpekcia. Na nižší úrovni se na řízení podílejí kraje a obce. Legislativní rámec tvoří školský zákon a zákon o vysokých školách (specifikem je podpora výuky v jazycích národnostních menšin při zachování povinné slovenštiny).

Vzdělávání vychází ze státních programů (kromě VŠ). Školy dostávají učebnice zdarma. Soukromé školy mají nízké zastoupení.

Kvalitu vzdělávání hodnotí Štátna školská inšpekcia a jednak je realizováno celostátní testování žáků 5. a 9. ročníků ZŠ. Slovensko participuje na mezinárodních šetřeních PISA a TIMSS.

Uspořádání vzdělávací soustavy na Slovensku

Předškolní vzdělávání (ISCED 0): Na Slovensku má důležitou roli. Děti do 3 let mohou navštěvovat jesle, od 3 do 6 let mateřské školy. Předškolní vzdělávání spadá pod ministerstvo školství a je součástí vzdělávací soustavy. Vychází ze státního programu zaměřeného na rozvoj kompetencí dětí. Účast pětiletých je přes 80 %, mírně zaostává za průměrem EU. V posledních letech roste zájem o mateřské školy. Učitelky se na profesi připravují zejm. na středních odborných školách, ale i na vysokých školách. Předškolní vzdělávání poskytuje na Slovensku kvalitní základ pro další vzdělávání díky propracovanému systému jeslí a mateřských škol. Státní program zajišťuje jednotnou úroveň.

Primární (ISCED 1) a nižší sekundární (ISCED 2) základní vzdělávání: Základní vzdělávání na Slovensku probíhá na devítileté základní škole, kam děti nastupují v šesti letech. Povinná školní docházka zde trvá deset let. Po dokončení devítileté základní

školy musejí žáci pokračovat ve vzdělávání ještě alespoň jeden rok na střední škole. Základní škola se člení na první stupeň s 1. až 4. ročníkem a druhý stupeň s 5. až 9. ročníkem. Vzdělávací obsah určují rámcové programy pro oba stupně. Kromě standardních předmětů je povinná náboženská nebo etická výchova. V menšinových školách se vyučuje v maďarštině či ukrajinštině.

Vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3): Střední vzdělávání na Slovensku nabízí různé vzdělávací cesty – od nižšího odborného přes střední odborné s výučním listem až po úplné střední všeobecné či odborné zakončené maturitní zkouškou. Gymnázia (–4, –5, –8letá) poskytují všeobecné vzdělání, na středních odborných školách se vyučují konkrétní obory. Počet míst ve školách s maturitou je regulován centrálně. Maturita má *externí část* – testy připravené Národním ústavem certifikovaných měření vzdělávání – a *interní část* v gesci dané školy.

Postsekundární neterciární vzdělávání (ISCED 4): Na Slovensku existuje možnost pomaturitního studia pro absolventy středních škol s maturitou. Jde buď o dvouletý kvalifikační program, nebo tříletý specializační obor (úspěšní absolventi získávají titul diplomovaný specialista). Studium je realizováno

na středních odborných školách, samostatné vyšší odborné školy zde nejsou. K dispozici je také jednoleté studium jazykové přípravy pro budoucí vysokoškoláky (za úplatu).

Terciární vzdělávání (ISCED 6, 7, 8): Terciární vzdělávání na Slovensku prošlo po roce 1989 výrazným rozvojem. V souladu s boloňským procesem bylo zákonem o vysokých školách (č. 131/2002 Z.) zavedeno třístupňové studium a kreditní systém. Vysokoškolské vzdělání na veřejných a státních vysokých školách je bezplatné. Co se týče uspořádání terciárního sektoru, shoduje se slovenský systém v zásadě s českým.

Rakousko

Rakousko patří ke střeoevropským státům s počtem obyvatel vyšším než 9 milionu. Veřejné výdaje na vzdělávání (primární až terciární) činily dle veřejně dostupných údajů OECD v roce 2020 4,6 % HDP, což je nad průměrem OECD (4,3 %).

Vývoj vzdělávání v Rakousku

Vývoj školství v Rakousku prošel od středověku do současnosti řadou významných reforem.

Do osvětlení spravovala školy převážně církve. Zásadní změnu přinesly reformy *Marie Terezie* (1717–1780) v roce 1774, které stanovily státní správu školství. Byly zavedeny povinné šestileté školy, gymnázia a odborné instituce. Pedagogické základy reformy vytvořil *Johann Ignaz Felbiger*, jehož myšlenky ovlivnily rakouské školství na dlouhou dobu. Gymnázia přešla z rukou jezuitů pod státní správu. V roce 1869 byla zavedena osmiletá školní docházka v obecné a měšťanské škole. Dívky získaly přístup k maturitě a vysokoškolskému studiu až v roce 1900. I po obou světových válkách zůstával systém konzervativní. K větší modernizaci došlo v 70. a 80. letech debatami o zavedení jednotné základní školy, která ale nebyla přijata. Rakouský vzdělávací systém je stále selektivní. Po absolvování čtyř let základní školy pokračují žáci buď na akademicky zaměřených gymnáziích, nebo v základních školách poskytujících všeobecné vzdělání.

Organizace a právní rámec vzdělávacího systému v Rakousku

V Rakousku je povinné vzdělání devítileté (z toho jeden povinný poslední rok před vstupem do primárního školy). Primární a sekundární školství v Rakousku se řídí především dvěma zákony –

zákonem o organizaci škol (specifikuje strukturu a cíle vzdělávání) a *zákonem o školním vyučování* (určuje výukové procesy a hodnocení). Řízení škol probíhá na *federální, zemské a lokální* úrovni. Obce spravují mateřské školy, země sekundární všeobecné školy a federace akademické sekundární a odborné školy. Nejvyšším vrcholným orgánem je spolkové ministerstvo školství.

Veřejné školy jsou financovány federálně a vzdělávání v nich je bezplatné. Žáci dostávají učebnice zdarma, bezplatná je pro žáky základních škol také doprava do školy. V Rakousku tvoří soukromé školy menšinu.

Uspořádání vzdělávací soustavy v Rakousku

Předškolní vzdělávání (ISCED 0): Rakouský systém poskytuje kvalitní předškolní přípravu. Zahrnuje *jesle* pro děti od narození do 3 let a možnost hlídání v rodinách. Hlavní předškolní zařízení představují *mateřské školy* určené pro děti od 3 do 6 let. Ty fungují podle rámcových vzdělávacích programů a připravují děti na úspěšné zahájení povinné školní docházky. Poslední ročník mateřské školy je pro pětileté děti povinný.

Primární vzdělávání (ISCED 1): Primární vzdělávání v Rakousku je jednotné a povinné. Probíhá na základních školách, které navštěvují děti od 6 do 10 let. Cílem je zajistit stejné základy vzdělání pro všechny žáky. První dva ročníky jsou žáci hodnoceni slovně, další dva známkami (1–5). Základní školy spadají většinou pod obecní samosprávy. Po absolvování čtvrtého ročníku základní školy, obvykle kolem 10 let věku, pokračují žáci v nižším sekundárním vzdělávání.

Nižší sekundární vzdělávání (ISCED 2): Po ukončení primární školy vstupují žáci do nižšího sekundárního vzdělávání, které je organizováno dvoukolejně: (1) První typ představují 4leté *školy zaměřené na všeobecné vzdělávání* (gymnázia s různým zaměřením, např. matematická aj.). Na tento typ škol se přijímají žáci z primárního vzdělávání, kteří dosáhli výborného prospěchu. (2) Tzv. *hlavní školy*, které jsou rovněž 4leté, vzdělávají žáky, kteří nemají ambice vzdělávat se dále na vysoké škole. Žáci zde získávají závěrečné vysvědčení jako doklad o absolvování tohoto typu školy.

Oba typy škol mají podobná kurikula (mohou si je navíc upravovat), liší se však vzdělání i platů učitelů těchto škol (na gymnáziích učí vysokoškolsky vzdělaní učitelé s vyšším platem, na hlavních školách učitelé

po tříletém studiu na pedagogické akademii). Charakter výuky se rovněž liší. Zatímco na gymnáziích je kladen větší důraz na osvojení obsahu a znalostí, na hlavních školách je výuka orientovaná více na podporu žáků a rozvíjení praktických dovedností.

Vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3): Velmi rozmanité vyšší sekundární vzdělávání v Rakousku nabízí volbu různých typů škol. *Všeobecné vzdělání* poskytují čtyřletá gymnázia s maturitou. *Odborné vzdělání* lze získat na čtyřletých odborných školách technického, obchodního, sociálního aj. zaměření rovněž s maturitou anebo na středních odborných školách (v délce 1–3 let) končících závěrečnou zkouškou bez maturity. Stěžejní formu představuje dvou až čtyřleté duální „*učňovské*“ studium, které kombinuje teorii v odborných školách s praxí přímo v podnicích na základě smlouvy. Týká se hlavně technických oborů a je bezplatné a státem garantované. Úspěšní absolventi získávají certifikát pro kvalifikovaná povolání.

Postsekundární neterciární vzdělávání (ISCED 4): V Rakousku existují odborné školy, které poskytují vzdělání a přípravu na povolání v oblasti *předškolní pedagogiky, sociální péče a zdravotnictví*. Jedná se o střední a vyšší odborné školy na úrovni ISCED 3 a 4.

Pětileté obory pro předškolní pedagogy a sociální pracovníky jsou určeny pro studenty ve věku 14–19 let a jsou zakončeny maturitou a diplomem. Absolventi mohou pracovat v dané profesi nebo si prohloubit znalosti studiem na vysoké škole. Obdobná je i 3–4letá odborná příprava zdravotních sester a ošetřovatelů, která vyžaduje předchozí všeobecné vzdělání a složení přijímací zkoušky.

Terciární vzdělávání (ISCED 6, 7, 8): Podmínkou přijetí na vysokou školu je získání maturity (z gymnázia či střední školy). Terciární vzdělávání je realizováno na univerzitách i neuniverzitních institucích uměleckých, s profesním zaměřením nebo připravující učitele. Univerzity nabízejí bakalářské, magisterské a doktorské programy podle boloňského systému. Většina vysokých škol je veřejných, menšina soukromých nebo církevních.

Vysokoškolské vzdělávání učitelů probíhá v bakalářských tříletých (pro budoucí výuku na primárních školách) a magisterských čtyřletých programech (výuka na nižších a vyšších sekundárních školách). V současné době je studium na vysokých školách zpoplatněno.

Spolková republika Německo

Německo patří ke středoevropským státům s počtem obyvatel vyšším než 84 milionu. Veřejné výdaje na vzdělávání (primární až terciární) činily dle veřejně dostupných údajů OECD v roce 2020 4 % HDP, což je pod průměrem OECD (4,3 %).

Vývoj vzdělávání v Německu

Vývoj vzdělávání v Německu lze rozdělit do několika etap:

- Středověk – zakládání prvních církevních škol, položení základů školské soustavy.
- Reformace v 16. století – snahy o rozšíření základní gramotnosti pod vlivem Martina Luthera.
- 18. století – zavedení povinné školní docházky od sedmi let v lidových školách (volksschule), koncem století zavedena maturita (pruské sekundární školy).
- 19. století – vznik odborných průmyslových škol v souvislosti s rozvojem manufaktur.
- 20. století – rozmach gymnázií jako škol akademického typu.

- Po 2. světové válce – odlišný vývoj ve východním a západním Německu, po sjednocení postupné sbližování systémů.

Organizace a právní rámec vzdělávacího systému v Německu

Řízení a legislativa německého vzdělávacího systému vychází z federativního uspořádání země, kde každý ze 16 spolkových států má určité pravomoci v oblasti školství. Přesto existují společné rámcové vzdělávací zákony dané spolkovou ústavou. Celostátní koordinace probíhá prostřednictvím Stálé konference ministrů školství spolkových zemí, zatímco každý spolkový stát má vlastní ministerstvo školství. Financování je zajištěno převážně z rozpočtů spolkových zemí a menší část pochází z rozpočtů obcí. Vzdělání ve státních školách je bezplatné s výjimkou předškolního vzdělávání a soukromých vysokých škol. Soukromé školy dostávají částečnou dotaci z veřejných rozpočtů. Učitelé jsou placeni spolkovými zeměmi, zatímco obce spravují školní budovy a jejich vybavení. Kromě státních škol zde fungují také soukromé a církevní školy, které však navštěvuje jen asi 10 % žáků.

Uspořádání vzdělávací soustavy v Německu

Předškolní vzdělávání (ISCED 0): Hlavním cílem předškolní výchovy je příprava na vstup do základního vzdělávání. Předškolní vzdělávání v Německu zajišťuje široké spektrum zařízení pro děti různých věkových skupin. Pro nejmenší děti do tří let fungují *jesle*, od tří do šesti let mohou děti navštěvovat *mateřské školy* a těsně před nástupem na základní školu jsou určeny přípravné třídy pro děti starší šesti let – *školní mateřské školky*. Od 90. let je ze zákona nárok na umístění dítěte do mateřské školy, ale v praxi nejsou stále dostatečné kapacity. I přesto je účast na předškolním vzdělávání poměrně vysoká, kolem 80 % u tříletých a téměř stoprocentní u starších dětí. Stále však jsou rozdíly mezi bývalým západním a východním Německem. Systém je převážně financován z veřejných zdrojů.

Primární vzdělávání (ISCED 1): Probíhá na základních školách a trvá čtyři roky, ve dvou spolkových zemích šest let. Základní školy mají pro všechny žáky do deseti let společné kurikulum založené na tradičních předmětech jako němčina, matematika či vlastivěda. Na konci posledního ročníku dostávají rodiče na základě prospěchu dítěte

doporučení, na jaký typ sekundární školy by mělo dítě přejít.

Nižší sekundární vzdělávání (ISCED 2): Nižší sekundární vzdělávání v Německu navazuje na primární školu a je diferencováno do několika typů škol: 1) *Hlavní školy* poskytují základní všeobecné vzdělání s důrazem na praktické dovednosti. Jsou určeny především pro žáky, kteří se připravují na výuční obory. Vzdělávání trvá 5–6 let a ukončuje se v 9., případně 10. ročníku. 2) *Reálky* poskytují náročnější všeobecné vzdělání než hlavní školy, ale bez výrazného akademického zaměření. Vzdělávání trvá 6 let. Absolventi mohou pokračovat na odborných školách. 3) *Gymnázia* jsou zaměřena na přípravu na vysokoškolské studium. Přijímají žáky na základě výběru. Vzdělávání trvá 8–9 let a vrcholí maturitní zkouškou, která umožňuje studium na vysoké škole. 4) *Integrované souhrnné školy* vznikly jako alternativa k časně diferenciaci. Poskytují společné vzdělávání až do 7. ročníku.

Vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3): Vyšší sekundární vzdělávání v Německu je diferencované. *Vyšší stupeň gymnázia* poskytuje všeobecné vzdělání v navazujících třech ročnících s maturitou, která opravňuje ke studiu na vysoké škole. *Odborné*

vzdělávání je zajišťováno různými typy odborných škol (jde o velmi rozmanitý a variabilní systém lišící se také s ohledem na jednotlivé spolkové země). Většina z nich ale nevede k získání úplného středního vzdělání s maturitou. Hlavní formou je duální systém, který kombinuje teoretickou výuku v odborné škole s praktickým výcvikem přímo v podnicích.

Postsekundární neterciární vzdělávání (ISCED 4): Reprezentují především dvouleté vyšší odborné školy určené absolventům reálek. Typicky mají dvoufázovou strukturu – první ročník se zaměřuje na praxi a druhý na prohloubení teoretických znalostí v daném oboru. Studium je bezplatné a poskytuje kvalifikaci pro přijetí na vysoké odborné školy.

Terciární vzdělávání (ISCED 6, 7, 8): Terciární vzdělávání v Německu zahrnuje široké spektrum institucí – od tradičních univerzit přes technické a umělecké vysoké školy až po odborné vysoké školy či profesní akademie. Označení „univerzita“ mají jen školy s právem udělovat doktorát a provádět habilitace. Excelují technicky zaměřené univerzity a prakticky orientované odborné vysoké školy. Většina institucí je veřejných, studium je bezplatné. Přístup je volný, jen některé obory mají stanovené kvóty ve vztahu k počtu přijímaných studentů

(např. medicína). Podmínkou pro vstup na vysokou školu je maturita, výjimečně postačí odborná praxe, ale musí být složena přijímací zkouška.

Francie

Francie patří k západoevropským státům s počtem obyvatel vyšším než 68 milionu. Veřejné výdaje na vzdělávání (primární až terciární) činily dle veřejně dostupných údajů OECD v roce 2020 4,7 % HDP, což je výrazně nad průměrem OECD (4,3 %).

Vývoj vzdělávání ve Francii

Vývoj vzdělávání ve Francii prošel od středověku do současnosti řadou proměn (od škol, které byly v „monopolu“ církve, až po státní vzdělávací systém). Středověké klášterní a katedrální školy sloužily potřebám církve. Postupně se začaly objevovat také městské latinské školy pro úředníky. Založení Pařížské univerzity (1150) položilo základy vysokoškolského vzdělávání šířícího se po celé Francii i Evropě. Na konci 17. století bylo Ludvíkem XIV. prosazeno založení venkovských škol s povinnou školní docházkou. Francouzská revoluce (1789–1799) přinesla vznik lyceí a nových elitních vysokých škol. Teprve 20. století přineslo skutečnou demokratizaci – prodloužení

povinné školní docházky na 10 roků, jednotnou základní školu a postupné otevírání všech stupňů vzdělávání.

Organizace a právní rámec vzdělávacího systému ve Francii

Francouzské školství se vyznačuje vysokou mírou centralizace a jednotnosti. Vzdělávání je pokládáno za prioritu státu, který si udržuje kontrolu nad obsahem i standardy. Specifikem je orientace na posilování národní identity a odkazu revoluce, včetně eliminace vlivu církve. Škola sice funguje jako nástroj sociální mobility, zároveň ale reprodukuje nerovnosti.

Stát prostřednictvím Ministerstva pro národní vzdělávání řídí celý systém. Stanovuje kurikula, obsah zkoušek i kvalifikační požadavky. Školní inspekce dohlíží na plnění standardů. Obce zajišťují materiální podmínky pro vzdělávání na úrovni ISCED 0 a 1 a rodiče jsou zapojeni v radách. Téměř veškeré školství je financované státem, včetně státem uznaných neveřejných škol. Uplatňují se jednotné učební osnovy a standardy, plnění je kontrolováno i testováním žáků.

Uspořádání vzdělávací soustavy ve Francii

Předškolní vzdělávání (ISCED 0): Ve Francii není předškolní vzdělávání povinné. Je však kladen velký důraz na péči a vzdělávání dětí již od útlého věku. Pro děti do 3 let fungují *jesle* a *malé domácí skupiny* pod vedením vyškolených pečovatelek. Od 2 do 6 let pak děti navštěvují *mateřské školy* spadající pod ministerstvo školství. Ty jsou chápány jako nedílná součást vzdělávacího systému společně se základními školami. Učitelky v nich proto mají stejnou kvalifikaci jako učitelé na základních školách. V rámci předškolního vzdělávání je poskytována všestranná výchova zaměřená na rozvoj základních schopností důležitých pro úspěšný start na základní škole. Děti se tak připravují na povinné vzdělávání v rámci primární školy.

Primární vzdělávání (ISCED 1): Povinná školní docházka začíná ve Francii v 6 letech na pětileté primární škole. Cílem je rozvíjet základní gramotnosti, a proto je nejvíce času věnováno francouzštině, matematice a společenským a přírodním vědám. Učitelé průběžně sledují pokrok žáků a informují rodiče. Na konci 5. ročníku probíhají celostátní testy z francouzštiny, matematiky a dalších předmětů.

Nižší sekundární vzdělávání (ISCED 2): Po pěti letech primární školy pokračují francouzští žáci na čtyřleté nižší sekundární školy – *collège*. Ty mají pro všechny společné jednotné kurikulum (to lze přizpůsobit slabším žákům úpravou časových dotací či doučováním). Celková délka společné povinné školní docházky tak činí 9 let. Na konci docházky skládají žáci zkoušku z francouzštiny, matematiky a dalšího volitelného předmětu a získávají diplom. V posledním, tzv. orientačním ročníku si volí směřování dalšího vzdělávání.

Vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3): Ve Francii existují tři typy tříletých vyšších sekundárních škol, tzv. lycea, a to: *všeobecné, technické a profesní lyceum*. Všeobecné a technické lyceum jsou zakončeny maturitou, profesní buď výučním listem (po 2letém studiu), nebo po delší době studia (4 roky) též maturitou. V 1. ročníku mají všechna lycea stejné předměty, následně od druhého ročníku se všeobecné lyceum dělí do tří zaměření. Maturita je organizována centrálně, má ústní a písemnou část, je podmínkou pro vstup na vysokou školu.

Postsekundární neterciární vzdělávání (ISCED 4): Absolventi středních škol, kteří nepokračují v terciárním vzdělávání, mají možnost dvouletého

postsekundárního studia, kterým mohou získat profesní kvalifikaci (certifikát o vyšším odborném vzdělání). Tento typ studia navazuje na vzdělání v technickém lyceu a vede k získání profesní kvalifikace například pro povolání sekretářek, účetních nebo nižších manažerů.

Terciární vzdělávání (ISCED 6, 7, 8): Ve Francii lze rozlišit tři typy institucí, které poskytují terciární vzdělávání. Prvním typem jsou *univerzity*, které nabízejí studentům s maturitou vzdělání v trojstupňovém modelu. Krátký dvouletý cyklus je zakončen diplomem a je chápán jako příprava pro získání titulu bakalář. Po třech letech studia lze dosáhnout titulu/licence bakaláře. Třetím cyklem je další dvouleté studium a při obhájení disertace lze získat titul magistr. V rámci univerzit fungují *vysokoškolské instituty* různého zaměření, které poskytují zejména bakalářské programy, někdy i magisterské (sem se řadí např. profesní příprava učitelů). Třetím typem jsou *elitní vysoké školy* s vysoce selektivním přístupem na základě přísných přijímacích zkoušek. Poskytují vzdělání pro vědecké a vysoce kvalifikované profese.

Švédsko

Švédsko patří k severským evropským státům na Skandinávském poloostrově s počtem obyvatel vyšším než 10 milionu. Veřejné výdaje na vzdělávání (primární až terciární) činily dle veřejně dostupných údajů OECD v roce 2020 5,4 % HDP, což je výrazně nad průměrem OECD (4,3 %).

Vývoj vzdělávání ve Švédsku

Počátky institucionálního vzdělávání ve Švédsku jsou spojeny s církevními katedrálními školami ve 12. a 13. století. V souvislosti s přijetím luteránství byl v 16. století kladen značný důraz na gramotnost lidu (čtení a psaní). V 17. století působil ve Švédsku Jan Amos Komenský (přispěl k reformní výuce jazyků, ale pro tehdejší školy vytvářel také učebnice). V roce 1842 byla zákonem zavedena povinná školní docházka pro všechny děti, gymnázia a střední školy. Klíčová reforma proběhla v 60. letech 20. století. To byla zavedena devítiletá jednotná základní škola pro všechny žáky a bylo sloučeno učňovské a odborné vzdělávání pod jednu instituci sekundárního odborného vzdělávání. Tyto změny vedly k jednotnějšímu a inkluzivnějšímu vzdělávacímu systému.

Organizace a právní rámec vzdělávacího systému ve Švédsku

Vzdělávací politika ve Švédsku klade důraz na rovný přístup a zpřístupnění vzdělávání pro všechny skupiny. Odpovědnost nesou zákonodárné sbory a vláda, výkonné řízení má na starosti resort školství. Důležitou institucí je Národní agentura pro vzdělávání, která hodnotí kvalitu škol, testuje žáky a informuje státní orgány. Školy mají vysokou nezávislost při realizaci kurikula i organizaci výuky. Vzdělávání na úrovni základní a střední školy je bezplatné, navíc žáci základních škol mají zdarma také obědy, dopravu apod. Oproti Finsku existuje ve švédském vzdělávacím systému výrazný podíl soukromých škol. Vzdělávací systém lze označit za decentralizovaný s liberálním přístupem.

Uspořádání vzdělávací soustavy ve Švédsku

Předškolní vzdělávání (ISCED 0): Předškolní vzdělávání má ve Švédsku dlouhou tradici. Obce jsou ze zákona povinny zajistit péči a vzdělávání pro děti od 1 do 6 let v *mateřských školách* a *preprimárních třídách*. Tyto třídy, které bývají součástí primární školy, připravují děti na zahájení povinné školní docházky v 7 letech. Vzhledem k vysoké zaměstnanosti

matek je účast v předškolním vzdělávání od útlého věku velmi vysoká. Od 1 roku je navíc dotovaná z veřejných zdrojů, od 3 let zcela bezplatná. Učitelky musí mít vysokoškolskou kvalifikaci (bakalářská úroveň).

Primární (ISCED 1) a nižší sekundární (ISCED 2) základní vzdělávání: Základní školy jsou ve Švédsku vesměs veřejné státní. Povinné základní vzdělávání začíná v 7 letech a trvá 9 ročníků. Existuje jednotné národní kurikulum (totožné plány a vyučovací předměty), které školy mohou přizpůsobit konkrétním podmínkám. Hlavními povinnými předměty jsou švédština, matematika a angličtina, žáci si však mohou volit také předměty, v nichž si mohou zvolit i prohloubenou výuku. Do prvních tří let má výuku na starost jeden učitel. Znamkování začíná až od 6. třídy bodovým systémem. Aby mohl žák přejít na gymnázium, musí v systému bodového hodnocení získat stanovený počet bodů. Na veřejných i soukromých školách pravidelně probíhají celostátní testy ve 3., 5. a 9. ročníku, a to ze švédštiny, matematiky, a od 5. třídy také z angličtiny. Testování slouží hlavně k ověření naplňování vzdělávacích cílů.

Vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3): Ve věku 16 let přecházejí téměř všichni švédští žáci (kolem

95 % populačního ročníku) na tříletou vyšší střední školu (gymnázium). Škola nabízí 18 volitelných programů, které lze rozdělit na akademické a profesní. Akademických programů zaměřených na přípravu pro vysokoškolské studium je 6 – humanitní, přírodovědný, technický, ekonomický, zdravotnický a umělecký. Profesní programy (12) jsou určeny pro přípravu na výkon praktických řemesel a povolání, např. elektrotechnika, stavebnictví, gastronomie, zemědělství, zdravotnictví. Všechny programy mají společné jádro povinných předmětů, jako je švédština, matematika či cizí jazyky. Liší se obsahem profilových předmětů a formou výuky. V profesních programech probíhá část výuky přímo na pracovištích. Hodnocení studentů je bodovým systémem za absolvované kurzy a splněné projekty.

Postsekundární neterciární vzdělávání (ISCED 4):

Ve Švédsku existují tzv. lidové školy, které poskytují vzdělávání mimo formální systém pro absolventy základních a středních škol. Nemají vstupní požadavky, ale nabízejí programy navazující na již dosažené vzdělání. Absolventi 2–3letého studia s dobrými výsledky následně mohou usilovat o studium na vysoké škole.

Terciární vzdělávání (ISCED 6, 7, 8): Švédsko má vysoce rozvinutý systém terciárního vzdělávání. Vysoké školství je v gesci Švédského úřadu pro vysokoškolské vzdělávání. Zhruba padesátka vysokoškolských institucí s univerzitním statutem, které jsou většinou veřejné, nabízejí bakalářské programy v délce 3 let a navazující 2leté magisterské programy. Po dokončení magisterského studia existují ve Švédsku dva typy postgraduálního vzdělávání – dvouleté studium zakončené licenciátem na základě obhajoby disertační práce a dvouletý doktorský program vedoucí k získání titulu doktor. Na vysoké školy mají přístup absolventi středních i lidových škol na základě splnění testů studijních předpokladů a prospěchu. Specifikem je možnost přijetí uchazečů starších 25 let s 4letou praxí, aniž by prošli vyšším sekundárním vzděláváním. Studium je bezplatné, studenti dostávají stipendia a půjčky.

Dánsko

Dánsko patří k severským evropským státům na Skandinávském poloostrově s počtem obyvatel vyšším než 5,8 milionu. Veřejné výdaje na vzdělávání (primární až terciární) činily dle veřejně dostupných

údajů OECD v roce 2020 5,3 % HDP, což je výrazně nad průměrem OECD (4,3 %).

Vývoj vzdělávání v Dánsku

Od 16. století usilovala protestantská církev o šíření gramotnosti mezi širokými vrstvami. Rozmach školství nastal v 18. století v návaznosti na rozvoj národního cítění. První milník byl v roce 1814, kdy byl přijatý zákon zavádějící sedmiletou povinnou školní docházku. Zásadní osobností pro moderní dánské školství byl Nikolai Frederik Severin Grundtvig, jehož reformní myšlenky vedly ke vzniku liberálních „otevřených škol“. Další přelom přinesl rok 1976, kdy reforma zavedla jednotnou devítiletou základní školu pro všechny děti. Nahradila tak dřívější sociálně diferencovaný systém. Věk nástupu do školy byl snížen ze sedmi na 6 let.

Organizace a právní rámec vzdělávacího systému v Dánsku

Pro dánské školství je typická vysoká míra decentralizace a autonomie jednotlivých škol. Ministerstvo školství stanovuje pouze obecný rámec v oblasti školství a její struktury (kromě vysokého školství), včetně cílů nebo hodnocení žáků. Konkrétní pravomoci včetně zodpovědnosti má samospráva

a školní rady sdružující učitele a rodiče. Ty rozhodují o financování, vzniku či obsahu výuky v daném místě. Veřejné školy financuje stát, soukromé ze tří čtvrtin. Ministerstvo školství určuje směry vzdělávání ve spolupráci se sociálními partnery a monitoruje kvalitu vzdělávání testováním. Hodnocením na všech úrovních je pověřen Dánský institut pro evaluaci. Reforma z roku 2009 prodloužila povinnou školní docházku na 10 let (povinný poslední rok předškolního vzdělávání). Reforma z roku 2013 pak posílila výuku klíčových předmětů a volnočasové aktivity žáků.

Uspořádání vzdělávací soustavy v Dánsku

Předškolní vzdělávání (ISCED 0): Pro děti od 6 měsíců do 3 let jsou v Dánsku k dispozici *jesle* a *denní centra péče*. Od 3 do 6 let pak děti navštěvují předškolní vzdělávání v *mateřských školách*. Pro snadnější přechod do základní školy slouží speciální přípravné třídy určené 5–7letým dětem (od roku 2009 je pro všechny děti jeden rok v těchto třídách před zahájením povinné školní docházky povinný). Učitelé v mateřských školách musí mít vysokoškolské bakalářské vzdělání.

Primární (ISCED 1) a nižší sekundární (ISCED 2) základní vzdělávání: Na této úrovni probíhá v Dánsku od 6 let, a to na devítileté tzv. „lidové škole“, kterou navštěvuje přibližně 80 % dětí (existuje ale i desátý nepovinný ročník pro skupiny žáků, kteří potřebují další rozhled). Lidové školy jsou bezplatné a poskytují všeobecné vzdělání. Kurikulum lidové školy tvoří povinné i volitelné předměty (zahrnuje standardní předměty i integrované oblasti). Od 3. třídy je povinná angličtina a druhý jazyk v 7.–9. třídě. Specifikem je, že v 1.–7. třídě se neznámkuje, ale poskytuje se slovní hodnocení. Známkování na 10stupňové škále začíná až v 8. třídě. Žáci jsou testováni, ale bez známkování. Součástí systému jsou dále soukromé „otevřené“ školy a školy alternativní.

Vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3): Vyšší sekundární vzdělávání v Dánsku je velmi různorodé a bezplatné. Rozlišují se školy orientované na přípravu pro další studium nebo vysokoškolské vzdělávání a školy zaměřené na profesní přípravu pro konkrétní povolání. (1) *Gymnázium* je tříletá všeobecně vzdělávací škola zakončená maturitní zkouškou, která umožňuje přijetí na vysokou školu. Zaměřuje se buď na humanitní oblast, nebo na přírodovědnou/matematickou oblast. Obsah vzdělávání je dělen na společné předměty pro všechny

ročníky a na volitelné předměty. Kurikulum je rámcově dáno, školy si ho částečně upravují. (2) *HF-linie* představuje v Dánsku alternativu ke gymnáziu pro absolventy základní školy, kteří v ní dokončili 10. ročník. Jde o dvouletý všeobecně vzdělávací program, jehož obsah je srovnatelný s gymnáziem. HF-linie stejně jako gymnázium umožňuje přípravu na vysokoškolské studium. Lze ji studovat buď prezenční dvouletou formou anebo 3–4letou formou dálkového studia při zaměstnání. (3) *Odborné vzdělávání* je realizováno na středních odborných školách dvojího druhu. První typ těchto škol se orientuje na ekonomické a obchodní obory, studium trvá 3 roky a je zakončeno závěrečnou zkouškou, která umožňuje přístup na vysoké školy. Druhý typ škol je orientován na technické obory se stejnou délkou studia a možností dalšího vysokoškolského studia po úspěšném absolvování. (4) *Odborné profesní vzdělávání* lze rozčlenit na dvě formy. První představují učňovské obory pro žáky po absolvování lidové školy. Výuka probíhá částečně ve školních dílnách a částečně přímo v provozu firem, se kterými škola spolupracuje. Po absolvování získávají žáci certifikát pro dané povolání. Druhou formou jsou střední odborné školy zakončené maturitou, které připravují kvalifikované technické či zdravotnické pracovníky. V obou případech trvá studium 2–4 roky.

(5) V Dánsku existují též *střední odborné školy*, jež realizují studijní programy v rozsahu 3–4 let. Jsou určeny pro pracující a výuka probíhá večerní nebo distanční formou. Tyto školy přijímají uchazeče od 16 let věku, kteří absolvovali lidovou školu.

Terciární vzdělávání (ISCED 6, 7, 8): V Dánsku zahrnuje *klasické univerzity* pod správou Ministerstva vědy. Tyto univerzity nabízejí bakalářské programy v délce 3–4 let, magisterské (celkem 5 roků studia) a doktorské (3 roky studia). Tzv. klasických univerzit je celkem 8 a jsou různého zaměření. Pro vzdělávání učitelů slouží speciální univerzitní programy. Tzv. *vysoké školy neuniverzitního typu* nabízejí 2–4leté programy vedoucí k získání kvalifikace pro různé profese (např. zdravotnické, umělecké, sociální). Absolventi neuniverzitních vysokých škol bývají označováni jako „profesní bakaláři“. Na tyto školy lze nastoupit buď rovnou do bakalářských programů, nebo nejprve absolvovat kratší 2leté kurzy poskytující kvalifikaci pro danou profesi a pak pokračovat v 1,5letém bakalářském studiu.

Přístup na neuniverzitní vysoké školy v Dánsku je otevřený všem absolventům středních škol. Na univerzitní studium jsou některé obory přístupné bez omezení po vykonání přijímací zkoušky, zatímco

jiné obory jako např. medicína nebo architektura mají ministerstvem regulovaný počet přijímaných studentů. Univerzity mají rozsáhlou autonomii v rozhodování, i když v určitých aspektech podléhají centrálnímu řízení ministerstva. Studium na veřejných vysokých školách je financováno státem, je bezplatné, studenti hradí pouze studijní pomůcky.

Norsko

Norsko patří k severským evropským státům na Skandinávském poloostrově s počtem obyvatel vyšším než 5,4 milionu. Veřejné výdaje na vzdělávání (primární až terciární) činily dle veřejně dostupných údajů OECD v roce 2020 6,5 % HDP. Norsko patří ke státům, které v roce 2020 přispívaly z veřejných rozpočtů na vzdělávání vůbec nejvíce ze všech zemí OECD.

Vývoj vzdělávání v Norsku

Vzdělávání v Norsku má dlouhou tradici sahající do středověku, kdy začaly vznikat instituce určené pro výuku kněží a úředníků. Významný posun přineslo 18. století, kdy se díky aktivitě luteránské církve začaly zakládat veřejné základní a střední školy s cílem zvýšit gramotnost obyvatelstva. Dalším důležitým

okamžikem bylo zavedení pětileté povinné školní docházky pro všechny děti v roce 1896, jež byla podmínkou pro přijetí na střední školy. V roce 1936 došlo k prodloužení této povinné docházky na sedm let. Pokračovaly snahy o zrovnoprávnění přístupu ke vzdělání, což vedlo v roce 1969 k prodloužení jednotné školní docházky na devět let (realizováno v základních školách). Další vlna reformy proběhla v 80. a 90. letech 20. století. Jejich vyvrcholením bylo zavedení desetileté povinné školní docházky (r. 1997) od šesti let věku dítěte a postupná implementace nových vzdělávacích programů pro všech deset ročníků základního vzdělávání.

Organizace a právní rámec vzdělávacího systému v Norsku

Vzdělávací systém v Norsku je budován na principech rovného přístupu ke vzdělání a na jednotném národním modelu. Klíčovou roli v řízení hraje stát prostřednictvím parlamentu, vlády a Ministerstva školství a výzkumu. Ministerstvo nese odpovědnost za fungování základních a středních škol, stanovuje vzdělávací cíle, obsah vzdělávání a vykonává kontrolu kvality výuky, včetně testování žáků. Dohled nad školami provádí skrze regionální školské úřady. Na lokální úrovni řídí vzdělávání samosprávy měst

a obcí prostřednictvím svých školských rad. Ty přizpůsobují centrální kurikula podle místních potřeb. V jednotlivých školách rozhodují o vzdělávání ředitelé v součinnosti se školními radami, které zahrnují zástupce učitelů, rodičů i žáků. Neexistují zde inspekce. Důraz je kladen na křesťanské a humanistické hodnoty, rovnost, solidaritu a ochranu kulturního dědictví a přírody. Všechny veřejné školy včetně vysokých jsou bezplatné. Stát dotuje i soukromé školy poskytující povinné vzdělávání. Kvalita výuky je od roku 2003 sledována prostřednictvím celostátního testování žáků 5. a 8. tříd.

Uspořádání vzdělávací soustavy v Norsku

Předškolní vzdělávání (ISCED 0): V Norsku mají podle zákona všechny děti od 1 do 6 let nárok na předškolní vzdělávání. To je zajišťováno převážně veřejnými institucemi, které integrují jak péči v raném dětství, tak i vlastní předškolní výchovu a vzdělávání. Tyto instituce fungují pod ministerstvem školství podle jednotného rámcového vzdělávacího programu. Existují zde také menší soukromá zařízení jako rodinná centra. Pečovatelky a učitelky musejí mít vysokoškolský bakalářský titul. Rodiče se finančně spolupodílejí na chodu zařízení v závislosti na výši svých příjmů.

Primární (ISCED 1) a nižší sekundární (ISCED 2) základní vzdělávání: Norsko vychází z modelu, který je typický i pro jiné severské státy Evropy. Základní vzdělávání zde probíhá v rámci jednotné základní školy, která má, a v tom se liší od jiných severských států, deset ročníků (6–16 let). Centrálně je dáno rámcové kurikulum, které stanovuje vzdělávací obsah pro jednotlivé ročníky. Konkrétní rozvržení vyučovacích předmětů v hodinách si ale určují školy samy. Důležitým cílem základního vzdělávání je podpora osobnostního růstu žáků jako svobodných individualit, které jednají zodpovědně v souladu s myšlenkami křesťanských hodnot a sociální rovnosti.

První čtyři roky základní školy mají charakter primárního vzdělávání. Již od druhé třídy začíná povinná výuka angličtiny jako prvního cizího jazyka. Specifikem je zavedení povinného předmětu náboženství propojeného s morální výchovou. V posledních třech ročnících si žáci volí druhý cizí jazyk, nejčastěji němčinu nebo francouzštinu, případně různé praktické předměty dle zájmu.

Místo známek dostávají v prvních sedmi ročnících rodiče pravidelné písemné zprávy o pokroku dětí. V průběhu školní docházky jsou vzdělávací výsledky sledovány celostátními testy, a to ve 2., 5., 8. a 10. ročníku, přičemž test v desáté třídě se využívá

i při rozhodování o dalším vzdělávání. Učitelé na druhém stupni (tj. 5. – 10. ročník) musí být absolventi bakalářského studia.

Vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3): V Norsku je zaručen přístup k vyššímu středoškolskému vzdělání všem, kteří dokončili základní vzdělání a složili závěrečnou zkoušku z hlavních předmětů. Standardně trvá vyšší střední škola 3 roky, někdy 4, podle zvoleného oboru. Střední školství je rozděleno na akademickou a odbornou větev. Školy *akademicky orientované* zahrnují ve svých programech obecně vzdělávací předměty nebo umělecké apod. Školy *odborné* pak programy technické či řemeslné a další jiné (první polovina odborného vzdělávání je teoretičtější, druhá polovina praktičtější přímo na pracovišti). Hodnocení probíhá na základě známek odpovídajících kreditům. Pro přijetí na vysokou školu jsou důležité „speciální“ kredity z vybraných středoškolských předmětů.

Terciární vzdělávání (ISCED 6, 7, 8): Vysokoškolské vzdělání je v Norsku dostupné na *univerzitách, specializovaných vysokých školách a odborných institucích*. Kromě univerzit existují samostatné vysoké školy poskytující profesně orientované bakalářské a magisterské programy například pro

zdravotníky, pedagogy či technické obory. Jen asi desetina studentů navštěvuje soukromé vysoké školy.

Univerzity fungují na principu třístupňového studia bakalářského, navazujícího magisterského a doktorského, v souladu s boloňským procesem. Podmínkou přijetí na vysokou školu je absolvování studia na vyšší střední škole nebo úspěšné složení přijímacích zkoušek pro uchazeče starší 25 let s praxí. Většina vysokoškoláků studuje tříleté bakalářské obory. Pokračovat mohou ve dvouletých navazujících magisterských programech (u některých oborů je magisterské studium delší). Studenti doktorských programů mají většinou tříleté studium zaměřené na výzkum. V Norsku mohou studenti žádat o finanční podporu na pokrytí nákladů spojených se studiem.

Finsko

Finsko patří k severským evropským státům na Skandinávském poloostrově s počtem obyvatel vyšším než 5,6 milionu. Veřejné výdaje na vzdělávání (primární až terciární) činily dle veřejně dostupných údajů OECD v roce 2020 5,3 % HDP, což je výrazně nad průměrem OECD (4,3 %).

Vývoj vzdělávání ve Finsku

Počátky organizovaného vzdělávání ve Finsku sahají do období šíření křesťanství, kdy začaly ve 12. století vznikat církevní školy. K rozvoji školství přispěla zejména reformace a s ní spojené šíření luteránství, kladoucího důraz na gramotnost obyvatelstva. Již koncem 18. století uměla číst a psát většina Finů. Milníkem bylo založení první univerzity v roce 1640, byť vyučovacím jazykem byla švédština. Následný vývoj byl poznamenán snahou o prosazení finštiny jako vyučovacího jazyka, neboť ve školách dlouho dominovala švédština. K průlomům došlo až v 19. století, kdy začaly vznikat střední a později i základní školy, kde vyučovacím jazykem byla finština. Školská reforma v druhé polovině 20. století přinesla zavedení povinné školní docházky (povinná pro děti od 7 do 15 let) a jednotnou základní školu. V této době také došlo k výraznému rozvoji univerzitního vzdělávání a zakládání vysokých škol i v méně rozvinutých oblastech země.

Organizace a právní rámec vzdělávacího systému ve Finsku

Finské školství stojí na principu rovného přístupu ke vzdělání bez ohledu na sociální či ekonomické

zázemí dětí. Škola by měla být otevřená všem dětem bez rozdílu. Tento přístup je zakotven v klíčových zákonech upravujících povinnou devítiletou školní docházku (může být však dobrovolně prodloužena o rok), střední školství a vysokoškolské vzdělávání. Zákon o základním vzdělávání navíc garantuje i doučování žáků, kteří čelí nárokům a požadavkům, které plynou z výuku. Za vzdělávací politiku je primárně zodpovědný parlament a ministerstvo školství. Jejich strategii pak realizuje *Finská národní rada pro vzdělávání* (má celostátní působnost) prostřednictvím závazných rámcových programů. Na místní úrovni mají samosprávy pravomoci týkající se financování škol, zaměstnávání učitelů či úprav kurikula, zároveň mají zodpovědnost za uskutečnění vzdělávací politiky země. Důležitá je také autonomie samotných škol. Finsko nemá systém inspekcí, jak ho známe např. z českého prostředí. Stát má vysokou důvěru v schopnosti škol zajistit kvalitní výuku.

Uspořádání vzdělávací soustavy ve Finsku

Předškolní vzdělávání (ISCED 0): Význam rané péče a vzdělávání ve Finsku v posledních letech výrazně vzrostl. Byla přijata řada opatření s cílem zvýšit kvalitu i dostupnost předškolních služeb. Reformy posílily pozici předškolního období jako zásadní životní etapy

pro rozvoj dítěte. Dostupnost kvalitní péče a vzdělávání od útlého věku je vnímána jako potenciál pro celou společnost. Klíčovým krokem bylo v roce 2013 začlenění předškolního vzdělávání pod rezort Ministerstva školství. To umožnilo lépe koordinovat předškolní péči jako nedílnou součást vzdělávacího systému země. Předškolní období je nyní považováno za zásadní počáteční fázi celoživotního vzdělávání každého jedince. Právní rámec byl posílen zakotvením nároku každého dítěte na předškolní vzdělávání. Stát se tak zavázal zajistit přístup ke kvalitním předškolním zařízením pro všechny rodiny. Nejrozšířenější formou péče jsou stále *dětská centra* zřizovaná obcemi. Doplnkovou alternativu představují *rodinné školky* v domácnostech. Specifickou a nyní již povinnou součástí systému je roční *předškola* pro děti těsně před nástupem do základní školy. Velký důraz je kladen na odbornost personálu. Učitelky musejí mít vysokoškolské pedagogické vzdělání, v předškolách pak plnohodnotné magisterské vzdělání. Profesionalizace oboru má zajistit kvalitní péči.

Primární (ISCED 1) a nižší sekundární (ISCED 2) základní vzdělávání: Vzdělávací systém na základních školách ve Finsku má určitá specifika. Funguje zde devítiletá základní škola, která není rozdělena na první a druhý stupeň. Přesto je zde patrné

určité vnitřní členění. V prvních šesti ročnících vyučují většinu předmětů třídní učitelé, zatímco v dalších ročnících učí jednotlivým předmětům předmětoví specialisté. Závazný rámec pro obsah vzdělávání tvoří Národní kurikulum pro základní vzdělávání z roku 2004. Podle tohoto dokumentu si školy vytvářejí vlastní vzdělávací programy. Specifikem kurikula je integrace některých obsahově příbuzných předmětů. Hodnocení žáků má průběžný charakter a kombinuje známkování se slovním hodnocením. Klasifikace známkami se využívá až od 5. ročníku (zpočátku převažuje slovní hodnocení). Na konci docházky žáci dostávají vysvědčení se známkami z hlavních předmětů. Takto dosažené výsledky ovlivňují přijetí na další stupeň vzdělávání. Specifickou roli má výuka jazyků, která odráží jazykové složení finské společnosti. Od začátku docházky jsou vyučovány oba domácí jazyky – finština i švédština.

Vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3): Středoškolské vzdělávání ve Finsku nabízí absolventům základních škol dvě hlavní vzdělávací trajektorie. První možností je *gymnaziální vzdělávání* realizované prostřednictvím tříletých gymnázií. Tato všeobecně zaměřená gymnázia poskytují široký základ pro další studium a připravují studenty na vysokou školu. Většina gymnázií je veřejných, zřizovaných

obcemi. Výuka i stravování jsou bezplatné. Obsah vzdělávání se řídí Národním kurikulem z roku 2005 a je rozčleněn do modulů, z nichž si studenti vybírají na základě svých preferencí. Závěrečná zkouška má jednotnou celostátní část, která zahrnuje povinnou zkoušku z finštiny, švédštiny nebo laponštiny a minimálně ze tří dalších předmětů dle výběru studenta. Druhá možnost je *odborné střední vzdělávání*, jehož cílem je příprava na konkrétní povolání. Probíhá buď na tříletých odborných školách, nebo formou odborného výcviku přímo na pracovištích v rámci učňovské přípravy. Učni pobírají finanční odměnu a příprava je zakončena závěrečnou zkouškou. K této zkoušce se mohou přihlásit i lidé s praxí v oboru bez absolvované přípravy. Oba typy středního vzdělávání umožňují absolventům pokračovat na vysoké škole.

Terciární vzdělávání (ISCED 6, 7, 8): Vysokoškolské vzdělávání ve Finsku probíhá na dvou typech institucí, které se odlišují zaměřením i historickým vývojem. První typ představují *polytechniky*, které vznikly transformací dřívějších odborných škol a kolejí. Nyní jich Finsko čítá něco přes 20 a pokrývají všechny regiony. Poskytují především profesně orientované bakalářské studium v oborech jako technika, informační technologie, doprava, byznys, zdravotnictví aj. Řada polytechnik nabízí i navazující magisterské

studium. Polytechniky zřizují jak municipální úřady, tak soukromé subjekty. Co do počtu studentů jsou srovnatelné s univerzitami. Druhý typ představují *univerzity* zaměřené na akademický provoz včetně výzkumu. Nejstarší a největší je Univerzita v Helsinkách, další významná akademická centra jsou v Tampere, Turku či Oulu. Univerzitní vzdělání prochází více než dvě třetiny populace. To se odráží i na vysokém podílu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel Finska. Systém umožňuje prostupnost mezi oběma typy vysokých škol.

Spojené státy americké

Spojené státy americké (USA) se nacházejí v Severní Americe a jsou třetí největší zemí na světě s počtem obyvatel vyšším než 336 milionu. Veřejné výdaje na vzdělávání (primární až terciární) činily dle veřejně dostupných údajů OECD v roce 2020 4,2 % HDP, což je mírně pod průměrem OECD (4,3 %).

Vývoj vzdělávání v USA

Od 17. století, kdy začaly v amerických koloniích vznikat první školy zakládané protestantskými misionáři, prošel vývoj vzdělávacího systému v USA bouřlivým vývojem. Tyto rané školy měly za cíl naučit

základům čtení, psaní a počtů především děti evropských přistěhovalců, aby dokázaly číst bibli. Brzy se objevovaly i školy střední či dokonce vysoké, jako Harvard College, založený již v roce 1636. Ve státě Massachusetts dokonce platil zákon, podle něhož každá větší obec musela zřídit a finančně podporovat školu. Tyto školy byly silně spjaté s církví a docházely do nich jen bílé děti. S příchodem kapitalismu a průmyslové revoluce začaly školy pomalu unikat vlivu církve, jelikož rostla poptávka po kvalifikované pracovní síle. Zavedlo se povinné základní vzdělávání pro všechny děti. Na konci 19. století již existoval propracovaný systém osmiletých základních a tří až čtyřletých středních škol. S industrializací dostávalo prostor odborné vzdělávání zaměřené na přípravu pro určitá řemesla. Vznikaly rovněž univerzity poskytující prestižní tituly. Ty čerpaly inspiraci v německém vysokém školství, kde byl kladen důraz i na vědecký výzkum. Meziválečné období přineslo prudký rozvoj středního a vysokého školství, když se prosazovaly myšlenky pragmatické pedagogiky zdůrazňující aktivní zapojení žáků do výuky a testování jejich schopností. V této době ovlivňoval americký vzdělávací systém trendy i v zahraničí. Po druhé světové válce však začaly sílit hlasy kritizující řadu negativ, jako rasovou segregaci či nedostatečnou

kvalitu výuky, které nebyly vyřešeny dodnes. Reforma vzdělávání je tak i nadále živým tématem.

Organizace a právní rámec vzdělávacího systému v USA

Vývoj vzdělávacího systému v USA provázela tvorba odpovídající legislativy a řídicích struktur. Již v roce 1792 byl přijat zákon nařizující nově zakládaným obcím vyčlenit pozemek pro školu. Pro americké školství je typické, že velké pravomoci mají místní samosprávy a jednotlivé státy. Neexistuje zde federální ministerstvo školství. Řízení vzdělávání spadá podle ústavy do kompetence států. Určitou koordinační roli ale sehrává federální Úřad pro vzdělávání, který stanovuje základní směry vzdělávací politiky, shromažďuje data o školství a podobně. Nezřizuje ale přímo školy ani nevytváří vzdělávací programy. V jednotlivých státech řídí školství státní školské výbory jako administrativní orgány a také ministerstva školství. Ta mají na starosti akreditace, kontrolu programů, certifikace učitelů a další agendy. Na lokální úrovni působí školské výbory v jednotlivých školních obvodech. Specifikem řízení školství v USA jsou projekty a kampaně vzdělávací politiky, které mají za cíl odstraňovat určité nedostatky. Vyhlašují se

na federální úrovni a někdy přímo prezidentem jako národní priority. Mají motivovat ke změnám.

Uspořádání vzdělávací soustavy v USA

Předškolní vzdělávání (ISCED 0): Předškolní vzdělávání v USA prošlo v posledních desetiletích výraznou proměnou. Tradicionálně fungovaly jesle a mateřské školy jako místa péče o děti pracujících rodičů. V současnosti je kladen větší důraz na vzdělávací a socializační funkci těchto institucí. *Jesle* (nursery schools) jsou určeny pro děti do 3 let. Často fungují na komerční bázi. S rostoucí zaměstnaností žen v USA roste i poptávka po jeslích. *Předškolky* (preschools) navštěvují děti ve věku 3–4 roky. Poskytují vzdělávací program zaměřený na rozvoj kognitivních, motorických a socio-emocionálních dovedností. Fungují na polodenní i celodenní bázi. *Mateřské školy* (kindergartens) jsou určeny pro děti starší 4 let, zpravidla rok před začátkem povinné školní docházky. Mají akreditovaný vzdělávací program, který je zaměřen na přípravu na základní vzdělávání. Účast předškolního vzdělávání se v posledních desetiletích zvyšuje, ale pro děti z chudších rodin zůstává kvůli vysokým nákladům obtížně dostupná. Proto patří reforma a zpřístupnění

předškolní péče mezi důležitá témata vzdělávací politiky USA.

Primární vzdělávání (ISCED 1): Primární vzdělávání prochází v USA v posledních desetiletích změnami, které reagují na potřeby doby. Povinná školní docházka byla zavedena postupně ve všech státech, plošně pak v roce 1920. Děti typicky nastupují do základní školy (elementary school) ve věku 6 let. Délka primárního vzdělávání je nejčastěji 6 až 8 ročníků, liší se podle států. Vyučovací předměty zahrnují základy gramotnosti, matematiky, přírodních a společenských věd i estetickou výchovu. Uplatňuje se koncept integrovaných předmětů jako vlastivěda, spojující zeměpis, dějepis a občanskou nauku. Školy se řídí rámcovými vzdělávacími programy danými na státní úrovni. Po absolvování základní školy přecházejí žáci na různé typy sekundárních škol (high school), které mají různý počet ročníků. Běžné jsou modely 6 + 6, 8 + 4 nebo 6 + 3 + 3 ročníků. Objevují se snahy o prodloužení povinné školní docházky na 12 let, aby absolventi byli lépe připraveni jak na další studium, tak na vstup na trh práce. Reforma primárního vzdělávání je proto aktuálním tématem.

Nižší a vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 2 a ISCED 3): Střední školství v USA má několik typických strukturálních modelů. Nejrozšířenější je 4letá high school, která navazuje na 8letou základní školu (elementary school). Další variantou je model 3 + 3 roky, kdy po 6leté elementary school následuje 3letá nižší střední škola (junior high school) a 3letá vyšší střední škola (senior high school). Třetí možností je 6letá kombinovaná střední škola (combined junior senior high school) po 6leté základní škole. Celkově jde o 12letý cyklus základního a středního vzdělávání, označovaný jako *K-12*. Ten je ovšem kratší než 13 let vzdělávání ukončeného maturitou v ČR. Tímto modelem *K-12* by měli projít všichni američtí žáci, ale realita je taková, že až čtvrtina studentů předčasně ukončí vzdělávání bez dosažení středoškolského diplomu. Většina středních škol je veřejných, asi desetina soukromých. Kvalita se velmi liší jak mezi veřejnými, tak soukromými školami. Poskytují buď všeobecné vzdělání s maturitní zkouškou pro postup na vysokou školu, nebo odbornou přípravu na výkon profese. Charakteristické jsou volitelné předměty, které si studenti vybírají podle preferované vzdělávací dráhy. Hodnocení se provádí kreditním systémem. Obsah studia je tak značně individualizovaný a diferencovaný.

Postsekundární neterciární vzdělávání (ISCED 4):

Přibližně 70 % absolventů středních škol (high schools) v USA získá středoškolský diplom. Asi třetina z nich pak odchází přímo do zaměstnání a kolem 60 % pokračuje dále ve studiu. Nejčastější volbou jsou dvouleté *komunitní koleje* (community colleges), které přijímají všechny uchazeče s diplomem bez ohledu na prospěch (existují však ještě 4leté koleje přímo při vysokých školách). Komunitní koleje nabízejí široké spektrum oborů – akademické kurzy, profesní certifikáty i zájmové předměty. Mezi nejoblíbenější patří zdravotnictví, technické obory, byznys nebo umění. Studium probíhá formou přednášek, seminářů i praxe. Lze jej absolvovat prezenčně i dálkově, obvykle v rozsahu 12–20 hodin týdně. Úspěšní absolventi získávají titul *associate degree*. V porovnání s ČR tyto dvouleté koleje svým rozsahem víceméně odpovídají vyšším odborným školám. Liší se ale v délce studia – zatímco české vyšší odborné školy trvají 3 roky po maturitě, americké community colleges jsou dvouleté po získání vzdělání v rámci K-12.

Terciární vzdělávání (ISCED 6, 7, 8): Terciární sektor vzdělávání je v USA extrémně rozsáhlý a zároveň diferencovaný. Zahrnuje tisíce institucí různých typů a úrovní. Základní dělení je na *čtyřleté koleje svobodných umění* (liberal arts colleges) poskytující bakalářské tituly, a *univerzity* nabízející bakalářské, magisterské i doktorské programy.

Koleje svobodných umění se zaměřují převážně na humanitní a přírodovědné obory. Mohou fungovat samostatně nebo jako součást univerzit. Jejich absolventi často pokračují v magisterském studiu. *Univerzity* jsou buď veřejné, dotované státem, nebo soukromé financované z jiných zdrojů. Liší se prestiží i kvalitou. *Ivy League*⁴, mezi něž patří Harvard, Princeton nebo Yale, představuje špičku amerického vysokého školství. Vynikají i technické univerzity jako Massachusetts Institute of Technology. Americké univerzity kladou důraz na vědecký výzkum, často na světové úrovni. V mezinárodních žebříčkách jsou

⁴ Ivy League je skupina osmi vysoce vážených amerických univerzit na severovýchodě Spojených států (tvoří exkluzivní společenství, které je považováno za špičku ve vzdělávání). Tato seskupení soukromých univerzit mají velký vliv a vysokou prestiž ve Spojených státech (ve Velké Británii je podobným uskupením *Russell Group* a mezi jejími členy je např. Cambridge university).

hodnoceny vysoko, byť kritici poukazují na metodická specifika zvýhodňující USA. Kvalita je nicméně diferencovaná, některé jsou horší než srovnatelné evropské či asijské univerzity.

Přijetí na americké univerzity je podmíněno úspěšným složením standardizovaných testů studijní způsobilosti. Nejrozšířenější jsou SAT (Scholastic Aptitude Test) a ACT (American College Testing). SAT se skládá z jazykové, matematické a čtenářské části. Bodové hodnocení rozhoduje o přijetí ke studiu. Poprvé byl použit v roce 1926, dnes jej ročně absolvuje přes 1,5 milionu uchazečů. ACT zahrnuje kromě jazyka, matematiky a porozumění textu i test přírodovědných znalostí. Funguje od roku 1959 a využívá jej zhruba polovina vysokých škol.

Otázky ke studiu

Po prostudování textu a související literatury se pokuste o zodpovězení otázek vztahující se k těmto tématům:

- 1) Co je podstatou komparativní pedagogiky a proč bychom se měli věnovat studiu vzdělávacích systémů?
- 2) K čemu slouží Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání (ISCED)?
- 3) Jaké reformy přinesl Boloňský proces a jaký mají dopad na vysokoškolské vzdělávání v Evropě včetně ČR?
- 4) Jak funguje systém ECTS kreditů a jaké jsou jeho výhody pro mobility studentů v Evropě?
- 5) Jak je organizováno vzdělávání v různých evropských zemích? Jaké jsou podobnosti a rozdíly?
- 6) Jaké jsou strukturální odlišnosti primárního a sekundárního vzdělávání ve vybraných evropských zemích a USA?

- 7) Jakým způsobem je financováno školství v různých evropských zemích? Jaké jsou rozdíly veřejného a soukromého financování?
- 8) Jak jsou v evropských zemích hodnoceny výsledky vzdělávání? Jaké metody hodnocení převažují?
- 9) Jaké jsou největší výzvy, kterým v současnosti čelí vzdělávací systémy v Evropě a USA?
- 10) Jak se vyvíjelo pojetí komparativní pedagogiky jako vědní disciplíny? Jaký je její hlavní přínos?

Literatura

BENDL, Stanislav; VOŇKOVÁ, Hana; ZVÍROTSKÝ, Michal. *Boloňský proces a jeho dopady na strukturovaná studia učitelství*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013. 191 s. ISBN 978-80-7290-703-8.

Evropská informační síť Eurydice. Dostupné z: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/>

PRŮCHA, Jan. *Srovnávací pedagogika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 264 s. ISBN 80-7367-155-7.

PRŮCHA, Jan. *Vzdělávací systémy v zahraničí: encyklopedický přehled školství v 30 zemích Evropy*,

v Japonsku, Kanadě, USA. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2017. 320 s. ISBN 978-80-7552-845-2.

SPILKOVÁ, Vladimíra; et al. *Proměny primárního vzdělávání v ČR.* 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 312 s. ISBN 80-7178-942-9.

ŠTVERÁK, Vladimír. *Obecná a srovnávací pedagogika.* 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. 284 s. ISBN 80-246-0003-x.

O autorovi

PhDr. Jakub Pivarč, Ph.D. absolvoval doktorské studium na Univerzitě Karlově. Jako vědecko-výzkumný pracovník působil na významných tuzemských pracovištích, např. na Sociologickém ústavu Akademie věd ČR, v. v. i., Národním pedagogickém

institutu ČR nebo na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. V současné době působí na Pedagogické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, kde se věnuje výukové a výzkumné činnosti. V rámci vědecko-výzkumné činnosti se specializuje zejména na problematiku inkluzivního vzdělávání, aplikovanou a speciální pedagogiku (psychopedii) a pedagogickou psychologii (především na psychogenezi žákovy poznání). Byl řešitelem významných vědeckých projektů GA ČR, GA UK, IGA ad. Publikoval několik odborných knih včetně článků v prestižních světových nakladatelstvích Routledge (Taylor & Francis Group). Jeho vědecko-výzkumnou činnost opakovaně ocenila česká i evropská asociace pedagogického výzkumu, v roce 2017 získal Cenu Josefa Hlávky.

 ORCID: [0000-0001-7847-3156](https://orcid.org/0000-0001-7847-3156)

 E-mail: jakub.pivarc@gmail.com

 ResearchGate: [Jakub Pivarč](https://www.researchgate.net/profile/Jakub-Pivarč)

**Vzdělávací systém v České republice
a ve vybraných zemích**

Autor: PhDr. Jakub Pivarč, Ph.D.

Vydala Univerzita J. E. Purkyně, Pedagogická fakulta

1., elektronické vydání, Ústí nad Labem 2024

ISBN 978-80-7561-461-2 (online ; pdf)

ISBN 978-80-7561-461-2

9 788075 614612

